

## MECLİS CELSE ZABITLARINDA KUVA-YI MİLLİYE

Yaşar ÖZÜÇETİN\*  
H. Mehmet DAĞISTAN\*\*

### Özet

*“Millet orduya; kendi içinden teslim etmiş evladını, düşman tecavüzüne maruz kalan muntıkaların müdafaasına, düşman tasallûtuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeğe mecbur olmuştu. İşte buna kuvayi milliye diyoruz ve bütün kâinat böyle diyor”* şeklinde tanımlanan Kuva-yı Milliye, başlatılan haksız işgallere karşı ülkenin korunması ve savunmasının sağlanması için pekiştirilmesi ve birliğin sağlanmasını hedeflemiş böyle bir durum, direnmenin ve meşrulaşma çabalarının başlangıcı olmuştur. Kuva-yı Milliye, TBMM Hükümetinin otoritesini egemen kılacak, içeride güvenliği sağlayacak bir kuvvet olmuş, düzenli orduya geçiş öncesinde disiplin sağlamaya çalışmıştır. Yunan ordusunun taarruzlarına düzensiz ve gayri nizami kuvvetlerle karşı konulamaması Kuva-yı Milliye’yi ve zamanla suiistimale yönelen yapısını tartışılır hale getirmiş, TBMM’nin gizli ve açık celselerinde Kuva-yı Milliye gündemin konusu olmuştur. *“Kanaati gayet sağlam olan insanlardan, efrattan müteşekkil olan cesur”* ve *“Pek müteredditler veya korkaklar”ın giremedikleri”* bir heyet olarak nitelendirilen Kuva-yı Milliye, yapılan müzakereler neticesi lağvedilmiş ancak, Millî Mücadele içerisindeki yararlılığı ve rolü unutulmamış olan direniş kuvvetleri olarak kalmıştır.

*Anahtar Kelimeler:* Haksız İşgaller, Kuva-yı Milliye, Kuva-yı Milliye’nin Müzakeresi, Düzenli Ordu, İç İsyanlar.

## TURKISH NATIONAL FORCES (KUVA-YI MİLLİYE) IN THE MEETINGS MINUTES OF THE TURKISH PARLIAMENT

### Abstract

Kuva-yı Milliye (Turkish National Forces) which is described as “The Nation was compelled to commission its son to defend the regions which were invaded by the hostiles and protect lives of their brothers who were exposed to the attacks of the enemies. That is what we call as Kuva-yı Milliye (Turkish National Forces) and the entire universe call it so” targeted to protect the country against the unjust invasions, to reinforce and strengthen the defense

\* Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir, ([yozucetin@ahievran.edu.tr](mailto:yozucetin@ahievran.edu.tr)).

\*\* Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir, ([mehmetdagistan1453@gmail.com](mailto:mehmetdagistan1453@gmail.com)).

and to provide the solidarity, thereby it pioneered efforts for resistance and legalization, and enabled the public to organize with Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri (Associations for Defense of Rights of Anatolia and Rumelia) and congresses and people struggled to overcome the unjust acts. Kuva-yı Milliye, became the force for making the authority of TBMM Government (Turkish Grand National Assembly) sovereign and ensure the internal safety and sought to maintain the discipline prior to the introduction of regular army. Failure to resist against the Greek army with irregular and unconventional forces caused discussions about Kuva-yı Milliye and its structure which inclined to misconduct in time, so Kuva-yı Milliye became issue of the agenda in the public and secret meetings of TBMM. Kuva-yı Milliye that was an “organization which was composed of courageous people and individuals having steady opinion” and “which those who are quite hesitant and coward can not assault” was disestablished upon the negotiations conducted however it prevailed as the resistance forces of which efficacy and role has not been forgotten.

**Keywords:** *Unjust Invasions, Kuva-yı Milliye, Kuva-yı Milliye Negotiation, Regular Army, Internal Rebellion.*

## Giriş

Bu araştırma ve incelemenin amacı müzakereleri temelinde Milli Mücadele’de önemli bir yeri olan Kuva-yı Milliye’nin ortaya çıkışı ve işlevini tahlil etmektir.

Araştırma ve incelemede Kuva-yı Milliye ve Kuva-yı Milliye faaliyetlerinin müzakerelere yansması üzerinde durulmuş, çalışmanın adı “Meclis Celse Zabıtlarında Kuvâ-yı Milliye” olarak belirlenmiştir.

Çalışmada TBMM Zabıt Cerideleri, Meclis faaliyetlerinin yürütülmesi sırasındaki bütün konuşma ve davranışları ihtiva etmesi, zamanın politik şartları hakkında bilgiler vermesi nedeniyle esas alınmış, ayrıca telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti’nin idam fermanı olmuş ve mütarekenin uygulanması ile ülkenin canı yanmış, Türk milletine kendi imkânlarıyla direnmekten başka çare bırakmamıştı<sup>1</sup>. Düşman saldırısına uğrayan bölgelerin savunmasını, kardeşlerinin hayatlarının korunmasını üstlenen Kuva-yı Milliye olmuştu.

İlk kez ne zaman kullanıldığı bilinmemekle birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısında 1877-1878 Osmanlı-Rus ve Balkan Savaşı sırasında sivil halkın direniş ve teşkilatlanması olarak değerlendirilen Kuva-yı Milliye,<sup>2</sup> “*Milli Mücadele döneminde*

1 İsmet İnönü, *Hatıralar*, (Haz. Sabahattin Selek), C. 1, İstanbul 1985, s.164; Anadolu halkı ise İstanbul Hükümeti ve Sarayın, İtilaf Devletleri’nin tutumuna karşılık, ülkesini ve namusunu muhafaza etmek amacıyla ülkenin muhtelif yerlerinde “Redd-i İlhak”, “Redd-i İşgal”, “Muhafaza-ı Hukuk”, “İstihlas-ı Vatan” ve “Müdafa-ı Hukuk” gibi siyasi “Kuvâ-yı Milliye” adı altında da askeri ve silahlı direniş teşkilatları oluşturulmakta, kongreler toplanmaktaydı; Fethi Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Basımevi, Ankara 1991, s.(Önsöz IX)..

2 Kuvâ-yı; kuvvetler, güçler, tâkatlar anlamında olup; Kuvâ-yı Milliye, ulusal kuvvet manasındadır;

bir kavram olarak ele alındığında geniş bir anlam kazanmakta olup; hiçbir devlet ve milletin egemenliğini kabul etmeyen, kendi azim ve iradesiyle direnişini gerçekleştirip bağımsız bir şekilde varlığını idame etme manasına gelmektedir.”<sup>3</sup>

Düzenli olmayan silahlı birlikler ve kuvvetler için kullanılan Kuva-yı Milliye, “vatanın işgali karşısında halkın malının, canının, dininin, ırz ve namusunun korunması, kısaca ülkeye karşı olabilecek her türlü saldırıya karşı eski askeri komutan ve askerler ile bunlara katılan askerlerin kendi aralarında oluşturdukları savunma birliklerine denilmektedir”<sup>4</sup>

Bir başka tanıma göre Kuva-yı Milliye, “önce Yunan istilası ve sonra da Güneydoğu’da Fransız işgaline karşı oluşan milis kuvvetleridir”<sup>5</sup>. Halkın, askerinin ve efelerin oluşturduğu bir direniş hareketinin ortak noktası vatan savunması ve Türklük duygusu olmuştur. Milli cepheyi oluşturan bu kuvvetlere ve harekete, dar anlamıyla “Kuva-yı Milliye Hareketi” denildi. Bu anlamıyla Kuva-yı Milliye, silahlı direniş ifade etmekteydi. Sivas Kongresi’nde anlamı genişledi ve bütün yurdun savunması anlamına geldi<sup>6</sup>.

Kuva-yı Milliye’nin faaliyetleri, milli kurtuluş olmak üzere birçok sebebe bağlı plan ve program çerçevesinde öncelikle Türk devletinin parçalanarak ortadan kaldırılma düşüncesini önlemek şeklinde kendisini gösterecek<sup>7</sup>, halkın içinden

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s.531.

3 Yücel Özkaya, “Kuva-yı Milliye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 24 Temmuz 1992, s.451; Kuva-yı Milliye ruhu ise, Milli istiklal davasına atılan Türk milletinin haklı davasında istiklalini elde edeceğine olan inancıdır; Samet Ağaoglu, *Kuva-yı Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1981, s.11.

4 1917 yılında Harbiye Nezareti bünyesinde olası bir yenilgi ve Anadolu’nun işgaline karşı detaylı direniş planlarının hazırlanması konusunda çalışmalar yapıldığı bilinmektedir; Murat Günel Ataman, *Kurtuluş Savaşı’nda Levazım İkmal Faaliyetleri*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 36; E. Semih Yalçın (Editör), *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 226; Özkaya, *a.g.m.*, s.451.

5 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele - Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C. 2, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s.138.

6 Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, Ercan Kitabevi, İzmir 2000, s.131.

7 Kuva-yı Milliye’nin oluşturulması, Osmanlı Hükümeti’ni Mondros Mütarekesi çerçevesinde İtilaf Devletleri’ne karşı mesul ve müşkül duruma düşürmemek ve aynı zamanda milli direniş aleyhtarını propagandaların etkisiyle halkın askerlere karşı soğuk tutumunu önlemek amacıyla şu plan ve program çerçevesinde yapılmaktaydı;

1. Hükümetle resmen ilgisi olmayacak, fakat milli bir sıfat ve salahiyet taşıyacak bir gayr-ı resmi kuvvetin meydana çıkartılması. Bu kuvvetlerin el altından ordunun silah ve cephanesiyle donatılması. Bunların yanında ordu birliklerinin askeri sıfatını değiştirecek subayları arasına sokarak bu kuvvetlerin düzene sokulup ordu komutanlıklarının gizli ve maskeli sevk ve idaresi altında hareket ettirilmesi.

2. Ordunun nizamiye kuvvetlerinin de bu milli kuvvetlerle beraber o kuvvetin maskesi altında direniş iştirak etmek; Adnan Sofuoğlu, “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye’nin İşgaline Karşı Millî Direniş: Kuvâ-yı Milliye (1918-1921)”, *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları Ankara 2002, s. 623; Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Padişahın işgallere seyirci kalan tutumları, İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali ve bölgedeki Rum faaliyet ve mezalimi ile bunların dünya kamuoyuna duyurulması, Türk halkının kendi bölgesini savunma düşüncesi, iç ve dış destekli olarak

milli duygularla oluşmuş meslek, gelir düzeyi, yaşlı-genç, kadın-erkek vs. pek çok hususlar dikkate alınmadan, gönüllülüğün esas alındığı kendiliğinden meydana gelen birlikler olacaklardı<sup>8</sup>.

### 1. Kuva-yı Milliye'nin Ortaya Çıkışı ve İşlevi

Mondros Mütarekesinin 9. Maddesine dayalı, iç güvenliği sağlamanın haricinde askerin terhis edilmesi neticesi bazı ordu birlikleri lağvedilmiş, bazıları ise zayıflatılmıştı. Mütareke ve mütarekenin ilk uygulama biçimi, İtilaf Devletleri'nin ülke hakkındaki gerçek niyetlerini ortaya koymakta, mütareke dönemi uzadıkça işgal edilen topraklar da genişlemekte, ülke her geçen gün daha ağır şartlarla karşı karşıya kalmakta idi.

En fazla tepki gösterilen ve mücadele azmi ve ruhunun artmasına sebep olan olay; 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'i İtilaf Devletleri'nin destek ve rızası ile Yunanlılar'ın işgal etmesi olmuştur<sup>9</sup>.

İstanbul'da ve diğer yurt genelinde de yapılan mitinglerde, İzmir başta olmak üzere bütün memleketin uğramakta olduğu felaket en veciz şekilde anlatılıyor, Anadolu'da Yunan saldırılarına karşı filli olarak harekete geçiliyordu. Diğer yandan ordu müfettişlikleri vasıtasıyla ülke genelinde yankı uyandıracak bir

---

çıkartılan ayaklanmaların bastırılması ve ordunun Mondros Mütarekesi hükümleri çerçevesinde terhis edilerek zayıf durumda kalması, teşkilatlanma ve düzenli ordunun kurulmasına imkan sağlanma, Kuva-yı Milliye'nin kuruluş amaçları arasında gösterilebilecek belli başlı etmenler olmuştur

- 8 Kadir Kasalak, "Kuva-yı Milliye'nin Askeri Açından Etüdü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* (Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılı Özel Sayısı), C. IV, S. 42, Ankara Kasım 1998, s.993; 4 Eylül 1920'de Anadolu Kadınları Sivas Müdafaa Vatan Cemiyeti Namına Reise-i Ulası Melek Reşit imzalı TBMM'ye gönderilen bir telgraf dikkat çekici olup, Milli gaye'nin sadece eşraf, din adamı, köylülerde vs. olmadığını kadınların da bu gaye için canlarını fedaya hazır olduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim memlekete saldırmış olan düşmanın define himmet buyrulmasına ve kadınların da askere muin olduklarına dair telgrafta; "Eşkuya tıynetinde bulunan hain Yunanlıların İzmir ve Bursa taraflarını işgal ederek oralarda bulunan İslâm kadın ve çocuklarına bin türlü mezalim ve fecayi yaptıklarını işiterek dülhun oluyoruz. Giydiğimiz kefen, yediğimiz zehir olsun. Erkeklerimiz bu hainlerle pençeleşmek üzere cephelere koştüğünü görüyoruz. Bize düşen vazife de şimdiki asker kardeşlerimizin mümkün olduğu kadar ihtiyacını tedarike çalışmaktır. Bu vazifeyi etimizden geldiği kadar ifaya gayret ediyoruz. Memlekette pür galeyana, düşmana karşı hazırlanmağa kavi bir azim ve imanla şitap eden erkeklerimiz arasında öç hissi ile taşan gözü yaşlı analar, hayali Ölen zevceler, yıldızı sönen sevgililer, güneş gibi parlayan lekesiz ismetlerini korumağa ahdeden hemşirelerin de bir kitlei vahide hafinde askere muin olduğunu biliyoruz. Muhterem vekillerimizden de memleketimize saldıran hain düşmanlarımızın define himmet buyurmalarını hürmet ve tazimlerimizle istirham ediyoruz." denilmekte; TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 4, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959, s.5; yine 7 Eylül 1920'de Yozgat Müdafaa Hukuk Cemiyeti Reisi Akif Bey'den gelen telgraf da benzer durum dile getirilmektedir; TBMM ZC, D. I, C. 4, s.40.
- 9 Batı Anadolu'da ilk direniş 16 Mayıs sabahı Urla'da meydana gelmişti. Batı Anadolu'da başlayan bu ilk Kuva-yı Milliye mücadelesini, 24 subay ve 150'ye yakın askeri ile birlikte halktan da 300 kişilik bir milis kuvvet oluşturularak 172. Alay Komutanı Ali Bey (Çetinkaya)'ın Ayvalık'taki çalışmaları takip etmişti; Kasalak, *a.g.m.*, s. 982; Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin oluşumuna katkı sağlayanlardan biri de 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey (Aker)'dir; Kasalak, *a.g.m.*, s.982.

“Milli Kıyam Hareketi” başlamaktaydı<sup>10</sup>. Böyle bir durumda Kuva-yı Milliye fikrinin ortaya atılması da gecikmedi. Burdur Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey, 17 Mayıs’ta 57. Tümen Komutanı’na bir telgraf göndererek; “*sâdik ahalinin çoğunluğuna istinâd edecek şekilde halk arasında teşkilât yapılmasını ve bunların mümkün merteye silahlandırılmasını*” teklif etti. İsmail Hakkı Bey, “*İtilaf Devletleri’nin nazarında gizli olarak 12. Tümen Dairesinde seksen bin mükelleften oluşan gönüllü ve fedâî teşkilâtının yapılmasının mümkün olduğunu*” belirterek bu konuda 57. Tümen Komutanı’nın emir ve görüşlerini sordu, bir gün sonra da “her şube dairesinde cihet-i mülkiye ve marifetiyle gizli yapılacak mukavemet-i milliye merkezlerinin teşkilatın çekirdeği olacağını” belirtti. 57. Tümen Komutanı M. Şefik Bey, İsmail Hakkı Bey’in bu teklifini uygun bularak 23 Mayıs’ta Harbiye Nezareti’ne bu konuda bir rapor göndermiş raporunda; “durumu düzeltmek için Kuva-yı Milliye teşkilatı vücuda getirmenin en iyi tedbir olacağını” dile getirmişti<sup>11</sup>. Böylece aradan fazla zaman geçmeden hemen her tarafta Kuva-yı Milliye teşkilatları filizlenmeye ve özellikle Batı Anadolu’da Yunan ordusu karşısında cephele kurulmaya başlamıştı.

Anadolu’daki milli direniş hareketi gayri nizami harp şeklinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin emri altındaki Kuva-yı Milliye tarafından başlatılmıştı. Kuva-yı Milliye, 19 Mayıs 1919 tarihi ile birlikte halkın teşkilatlandırılmasında bir umut kaynağı olmuştu.

Meclis-i Mebusan’ın 17 Şubat’ta Misak-ı Milli’yi onaylaması<sup>12</sup>, meşrutiyetçi ve barışçıl bir talep olarak dikkati çekmiş ancak, 16 Mart 1920’de İstanbul’un resmen işgal edilmesi ile bütün kurumlar İngilizlerin eline geçmişti.

Heyet-i Temsiliye tarafından fiili bir hükümet olarak milli irade ele alınmış<sup>13</sup> milli ve mahalli kongrelerde alınan kararları titizlikle yerine getirilip, “Geçici Hükümet” görevi ifa edilmiş ve 19 Mart 1920 tarihli “İntihâbât Tebliği” i yayınlanmış netice itibarıyla 23 Nisan 1920 Cuma günü, “*Makamı muallâyî hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden...*”<sup>14</sup> Büyük Millet Meclisi toplanmıştı.

TBMM Hükümeti, kendi otoritesini egemen kılacak, içeride güvenliği sağlayacak yasa ve bu yasanın hayata geçirilmesini temin edecek bir kuvvetin

10 İstanbul Mebusu Refet Bey, TBMM Gizli Oturum Konuşmasında “...o cepheyi teşkil eden, o cephe için çalışan ve o cepheye yüksek karlı dağların üzerinde, engin Akdenizin incili sahillerinde uğraşan, çalışın, çarpışın Aydının; mamur ve feyiznâk toprağın evladlarını hürmetle yad ettikten” sonra “...memleketin bu günkü azmi ve kuvveti ilk evvelâ oradan çıktı, oradan tecelli etti” diyordu; TBMM GCZ, D. I, C. 1, s. 26; Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması*, TTK Basımevi, Ankara 2001, s.166.

11 Nuri Köstüklü, “Milli Mücadele’de Batı Cephesi, Savaşlar ve Cephele”, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.169.

12 Cevdet Küçük, “Milli Mücadele”, *DİA*, C. 30, İstanbul 2005, s.78.

13 Tevfik Bıyıkoğlu, “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Hukuki Statüsü ve İhtilâlci Karakteri”, *Belleten*, C. XXIV, S. 96 (Ekim 1960’dan ayrı basım), TTK Basımevi, Ankara 1960, s.643.

14 Bkz. 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun Birinci Maddesi; *TBMM Kavanin Mecmuası*, D. I, C. I, No: 2, TBMM Matbaası (üçüncü basılış), Ankara 1943, s.2.

zorunluluğunu hissediyordu<sup>15</sup>.

Türk Ocağı çatısı altında toplanan ülke aydınları, yedek subaylar ve vatanperver eşraf da Kuva-yı Milliye ile birlikte hareket ediyor<sup>16</sup>, Çerkez Ethem'in "Kuva-yı Seyyare" olarak adlandırılan birlikleri ve Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, Sökeli Ali Efe, İsmail Efe, Mestan Efe, Zurnacı Efeler gibi birçok gönüllüler ile Isparta, Burdur, Afyon gibi Anadolu'nun iç kısımlarından gönüllüler Kuva-yı Milliye'ye katılıyorlardı. Bu gönüllüler özellikle Batı Anadolu'da Yunan kuvvetlerine karşı üstün başarılar elde etmişlerdi. Nitekim İzmir ve Aydın havalisindeki Yunan mezalimine bizzat tanık olan Karahisarlı Sahib Mebusu Mehmet Şükrü Bey TBMM'nin 25 Nisan 1920 tarihli oturumunda; "*orada vukua gelen harekât, orada meocut bulunan Kuva-yı milliyenin ilk hatvesini atan ve hiçbir menfaat ve maksadı şahsi gözetmiyerek ve maksadı meşruunu istihsal etmek için cansiperane çalışan Yürük Ali'dir. Yürük Ali'nin Yunanlıların İcra etmiş olduğu mezalime karşı kendisi vaziyeti ilk defa hissederik müdafaaya atılmış ve Malkoç denilen nam mahalde Yunan müfrezesinin lâyük olduğu cezasını vermiş ve harekâtı milliyeye kendisini göstermeye başlamıştır*"<sup>17</sup> diyerek, Kuva-yı Milliye'nin şahsi hiç bir amaç gözetilmeyerek ilk adımının atıldığını dile getirmekte idi.

15 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılan ve Kuva-yı Milliye'nin daha iyi teşkilatlanması yolunda yeni kurumlar oluşturarak eksikliklerin giderilmeye çalışıldığı Alayşehir Kongresi'nde bu amaçla bir ceza yönetmeliği de düzenlenmişti; Mustafa Albayrak, *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 1998, s. 139-153; Yalçın (Ed.), *a.g.e.*, s. 193-195; Mustafa Kemal Paşa da Temsilciler Kurulu adına 17 Mart 1920'de bir genelge yayımlayarak "*Vatanın çıkarlarına aykırı davrananların ve memleketin huzur ve düzenini bozanların din ve millet farkı gözetmeksizin şiddetle cezalandırılmalarını*" istemişti. Ancak uygulamada çok farklı cezalar verildiği için bunları yasal bir dayanağa kavuşturmak ve kişisel yargıdan kurtarmak gerekiyordu; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s.170; Yine 9 Zilhicce 1332 (29.10.1914) tarihli "*Esrar-ı Askeriyeyi İfşa ve Casusluk ve Hıyanet-i Harbiye Hakkında*"ki (Askeri Gizliliği Açıklama, Casusluk ve Savaş Hainliğine İlişkin) yasa, Ferit Paşa ve Padişaha karşı olanları suçlu saydığından Millî Mücadele döneminde uygulanamaz olmuştu. Ergun Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri (1920-1927)*, C. I-II, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988, s.26; Nitekim Mustafa Kemal Paşa, bu doğrultuda daha Meclis açılmadan önce 23 Mart 1920'de: "*Düşman lehinde propaganda yapanlar herhangi suretle düşmanla muhabere icra eyleyenler ve icraat ve mukarreratı milliyeye filen muhalefet sureti ile düşmanların husulü maksadına yardım ve herhangi bir şekilde casusluk icra edenler derhal mahallî hükümetlerince tevkif ve olbaptaki mevadî kanuniyeye tevfiken sür'atle tecziye olunacaklardır*" ifadelerinin bulunduğu telgraf ile düşman lehinde propaganda yapanların, düşmanla ilişki kuranların ve casusluk gibi suç işleyenlerin bölgesel hükümetlerce cezalandırılmalarını istemekte idi; Atatürk'ün *Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (Açıklamalı Dizin İlavesiyle)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s.282; Osmanlı İmparatorluğu'nda, halkın Anayasa'ya dayanan hak ve özgürlükleri olmadığı, yasama, yürütme ve yargı organlarının başı da padişah olduğundan, herhangi bir olağanüstü durum ayırımı yapmak ve bunu çözüme kavuşturmak imkansızdı. 1876 Kanun-u Esasî'sinin 7, 36 ve 113. Maddeleri bazı yenilikler getirmişti; ancak bu hükümler, daha ziyade padişahın şahsına tanınan geniş yetkiler olup, toplum varlığının tehlikeye düştüğü veya düşme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı olağanüstü durumlarla ilgili değildi; Aybars, *İstiklâl...* s. 25; Meclisin açılışı ile birlikte askeri birliklerle, milli kuvvetlerin işbirliği açık hale gelmiş, birlikte hareketin somut örnekleri yaşanmıştı; Ahmet Emin Yaman, "*Millî Ordudan Düzenli Orduya*", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 6, Ankara 1990, s.377.

16 Köstüklü, *a.g.m.*, s.170.

17 TBMM ZC, D. I, C. 1, s.43.

TBMM'nin aynı günkü açık oturumunda Sivas Mebusu Emir Paşa ise; İzmir olayının herkes tarafından bilindiğini belirterek Maraş olayının da unutulmaması lazım geldiğini, Maraş meselesi ile Kuva-yı Milliye'nin mevcudiyetinin ortaya konulduğunu şu cümleler ile dile getirmekte idi; *"Maraş öyle mühim bir meseledir ki; İzmir'de vuku bulan cinayatin misli değilse de siyaseten bu kadar ehemmiyeti vardır ve tarifi nâkabildir. Yani Kuva-yı Millîyenin vücut ve ademivücudu hakkında birçok safahat geçmiştir. Maraş meselesi, Maraşlıların fedakârlığı, Kuva-yı Millîyenin mevcudiyetini bütün âleme ispat etmiştir. Binaenaleyh, Maraşlılar, birçok fedakârlık etmiştir. öyle fedakârlık ki, yirmi beş bin çoluk ve çocuğu ile meydana atılmışlar, evleri yanmış, çoluk çocukları ateş içerisinde top, mitralyöz, her fecayi içerisinde çalışmış ve çabalamışlar ve her şeylerini feda etmişlerdir"*.<sup>18</sup>

Milletin kendisini kendi kollarıyla meşru bir şekilde müdafaa ve muhafaza etmek isteğinin bir neticesi olarak Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışı, 27 Nisan 1920 tarihli oturumda Kozan Mebusu Fevzi Paşa (Çakmak)'nın, İstanbul ahvaline ve Zati Şahane ile olan mülakatına dair beyanatı sırasında şu şekilde dile getirilmekte idi; *"Fevzi Paşa tarafından ise şu şekilde dile getirilmekte idi; 'İzmir'in, bununla beraber Vilâyatı Şarkiyenin duçarı tecavüz olacağına dair sık, sık rivayetlerin şüyun ve bir (Pontos) Hükümetinin, Trabzon, Samsun havalisinde, Karadeniz sahilinde zuhur etmek üzere bulunduğu dair pek silki havadislerin deveranı büsbütün milleti heyecana getirdi ve bu suretle Kuva-yı Millîye teşekkül etmiştir. Bu teşekkülden maksat, milletin bigayrihak duçar olduğu tecavüzlere karşı ırz ve namusunu meşru bir surette müdafaa ve muhafaza etmek, ordunun mütareke mucibince kolları bağlanmış olduğundan millet kendi kollarıyla müdafaa etmek istiyor"* Konya Mebusu Refik Bey; *"memleket ve milletimizin haksız yere mâruz kaldığı envai fecayi ve tecavüz üzerine ruhu milletten doğduğunu"*<sup>19</sup> ifade etmekte, Şer'îye Encümeni tarafından 9 Mayıs 1920'de yazılan bir beyannâmede ise *"İstanbul ve İzmir ile sair işgal altında bulunan vatanın ve bilhassa Halifei zişanımız ve sevgili Hakanımızın istihlâsı istiklâli millimizin iade ve idamesi, fitne ve fesadı âdanın ref'i ve izalesi lüzumu şedidi serisine iptinaen milletin sînei intihabından doğduğu"*<sup>20</sup> şeklinde dile getirilmekte idi.

Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey, Çete Teşkil Etmek İsteyen Bazı Mebuslar Hakkında Dâhiliye Vekâleti Tezkeresi'nin görüşüldüğü 27 Aralık 1920 tarihli gizli oturumda Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışını gerekçesi ile birlikte şu şekilde ifade ediyordu; *"mütarekeden sonra düşmanımız olan hükümetler bizi silâhsız bir şekilde avlamak istediler. Daha doğrusu (saflık ettik. Onlar için birtakım ahkâm kabul ettik.) Zannediyorduk ki, kendi mevcudiyetimizi ve istiklâlimizi Vilson prensipleri muhafaza edecek. Bu meyanda kabul olunan şeraitten daha ziyade üzerimize basarak, elimizi kolumuzu bağlayarak ve silâhlarımızı ve toplarımızın kamasını, tüfeklerimizin mekanizmasını aldılar. Firar eden efradımızı takipten menettiler. Bu suretle mevcut fırkalarımız, kolordularımız hepsi birer iskelet halini aldı. Yani biraz sonra düşmanlar tarafından İzmir'e malûm olan taarruz vaki*

18 TBMM ZC, D. I, C. 1, s.44.

19 TBMM ZC, D. I, C. 1, s.237.

20 TBMM ZC, D. I, C. 1, s.246.

oldu. İzmir'e taarruz eden Yunan kuvvetleri yerli Hıristiyanlarla beraber hepiniz pekâlâ biliyorsunuz ahalinin hürriyetine, malına, canına ve en nihayet ırzına tecavüz ettiler. Eli bağlanmış, ordusu yok olan bu millet, böyle bayağı bir tecavüz karşısında kalan bu millet eline silâhını aldı, çıktı. Yani Kuva-yı Milliye'nin bidayeti teşekkülü böyle olmuştur."<sup>21</sup> Ömer Lütfi Bey Kuva-yı Milliyecileri, "Kuva-yı Milliye denilen heyet kanaati gayet sağlam olan insanlardan, efrattan müteşekkil olan cesur bir heyettir. Pek müteredditler veya korkaklar oraya girmezler. Ordu ise uzun boylu bir talim ve terbiye devresi geçirerek müthiş inzibat altına girmiş binlerce, yüz binlerce insanlardan müteşekkil bir heyettir"<sup>22</sup> sözleriyle de cesur, kararlı ve yetişmiş fertler olarak nitelendirmekte idi.

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mayıs 1920 tarihli gizli oturum konuşmasında Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışı ve Kuva-yı Milliye'nin Müdafaa-ı Hukuk Teşkilatı<sup>23</sup> içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini şu şekilde belirtmekte idi; "Malûmu Âliniz... Hükümeti merkeziye düşmanların şiddetli çemberi içinde idi, ...çember içinde vatani müdafaa edecek, milletin ve devletin istiklalini muhafaza edecek kuva-yı umumiyeti millete emrediyorlardı. Bu tarzda yapılan emirlerle vesaiti millet ve devlet vezai fi asliyesini ifa edemiyordu ve edemezdi. Bu vesaiti müdafaa'nın birincisi olan ordu da, ordu namını muhafaza etmek ve bu namı izhar etmekle beraber bittabi vazifesi asliyesini ifadan mahrumdu. İşte bunun içindir ki vatani müdafaa ve muhafazadan ibaret olan vazifei asliye, doğrudan doğruya milletin kendisine teveccüh etmiş bulunuyordu. Millet orduya; kendi içinden teslim etmiş evladını, düşman tecavüzüne maruz kalan mintikaların müdafaaasına, düşman tasallûtuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeğe mecbur olmuştu. İşte buna kuva-yı milliye diyoruz ve bütün kâinat böyle diyor. Asıl milletin vahdetini vücuda getiren ve İstanbul'un içinde bulunduğu şeraite rağmen, bu vahdeti dahile ve harice göstermeğe müteveccih bir maksat için yapılan teşkilât ise yalnız kuva-yı milliye efradından zikrettiğimiz müsellâh efrattan ibaret değildi. Bilâkis bütün memlekette ve memleketin en ücra köşelerinde bile vücuda gelmiş doğrudan doğruya kanunî ve medenî bir teşkilâttir ki ona "Müdafaa-i Hukuk" teşkilâtı diyoruz."<sup>24</sup>

Yine 29 Aralık 1920 tarihli gizli oturumda Mustafa Kemal Paşa; "garp cephesinde işte kuva-yı milliye diyoruz, hâlbuki hepimiz kuva-yı milliyeyiz. Malûmu âliniz ordu kuva-yı milliyedir. ... Garp Cephesi bizim için, maksadımız için hayat ve memat meselesi kadar mühimdir"<sup>25</sup> sözleriyle Kuva-yı Milliye'yi genelleştirmekte idi.

İstanbul Hükümeti'ne göre ise Kuva-yı Milliye; "devlet düzenini bozan, barış çabalarını baltalayan ve işgallere sebep olan bir salgın" idi<sup>26</sup>. Fevzi Paşa, İstanbul ahvaline ve Zatı Şahane ile olan mülakatına dair beyanatında İstanbul Hükümeti ve padişahın Kuva-yı Milliye'ye karşı tutumunu ve yok sayışını; "...Kuva-yı Millîyeyi reddediniz, diyorlardı. Bizce Kuva-yı Millîyenin, haksız işgallerden zuhur ettiğini, İzmir'in

21 TBMM GCZ, D. I, C. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.265.

22 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.265.

23 Müdafaa-ı Hukuk, dar anlamıyla, kurulan yerel cemiyetlerin tamamı, geniş anlamıyla ise, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğini yaptığı hareketin tümüdür.

24 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.6.

25 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.275.

26 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983, s.77.



işgalinde Yunanilerin birçok mezalimi, Avrupa'nın bitaraf devletleri tarafından tasdik olunduğu malûm ve müberhen iken bizim, Kuva-yı Milliye'yi ve bu tazyikten doğmuş olan cepheyi reddetmemiz doğrudan doğruya milletimize karşı bir ihanet olurdu. Biz bunu yapamayız<sup>27</sup> şeklinde eleştirmekte, Antalya Mebusu Hamdullah Subhi Bey ise; "... Orduyu terhis etmek, köylülere Kuva-yı Milliye'yi âsi tanıtmak, milleti kendine şeref veren en asil ve civanmerd evlâdına karşı şüphe ve tereddüde düşürmek, sulhu hazırlamak için İngiliz emri altında çalışan vatansızların ilk işi olduğunu"<sup>28</sup> söyleyerek, İstanbul hükümetini suçlamakta idi.

27 Aralık 1920 tarihli gizli oturumda söz alan Karesi Mebusu Hasan Basri Bey, Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışı temelinde onun amacını şu şekilde ifade etmekte idi; "Kuva-yı Milliye eğer Kuva-yı milliye ise çete değildir. ... Kuva-yı Milliye'nin ilk doğduğu muhit, İzmir havalisidir. Bilful Yunan işgali dolayısıyla ahali müdafaa-i meşrua mecburiyetinde kaldı. Heyecanı millî neticesinde bir Kuva-yı Milliye teşkilâtı meydana geldi. Bu teşkilât herhalde çetecilik teşkilâtı değildi. Bir müdafaa-i meşrua idi... Kuva-yı Milliye demek memleketin asayişini muhafaza eder, memleketin iffetini, namusunu muhafaza eder, memlekette namuskârlığı esas olmak üzere tanır bir teşkilât demektir."<sup>29</sup>

Yine Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey; "Şimdiye kadar olan tecrübe neticesi olarak arz ederim ki; kalblerin fethi için silâhtan evvel söz lâzımdır. İstihbarat ve irşadat Kuva-yı Milliyemizin esası, temelidir. Teşkilâtı umumiyemizin hüsnü suretle cereyanı, halkın Kuva-yı Milliyeye olan merbutiyetiyle kaimdir. Fedakârlığın en ulvisini, en şayanı takdirini şimdiye kadar yapmış ve yapmakta bulunmuş olan İzmir cepheleleri kazaları, sancakları ahali Yunan işgali esnasında yapılan irşadat sayesinde bu büyük ve millî işe girişmiş, eşrafından, müftüsünden en küçük ferdine hattâ kadınlarına kadar çalışmışlardır"<sup>30</sup> diyerek, Kuva-yı Milliye'nin propaganda yoluyla desteklenmesi gerektiğini söylemiş ve "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi Teşkiline Dair" bir teklif sunmuştu<sup>31</sup>.

Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey ise; "şu bir senelik devam eden mücahede devresinde irşat ve propagandanın pek büyük bir tesiri olmuştur. Kuva-yı Milliye muhitinde hakikaten ilk tesiri yapan propagandalardır"<sup>32</sup> sözleriyle, bu öneriye destek vermişti.

29 Mayıs 1920 tarihli TBMM gizli oturumunda istizah takriri münasebetiyle İsmet, Fevzi ve Mustafa Kemal Paşa'ların askeri, siyasi ve dahili vaziyet hakkında beyanatları sırasında söz alan Kozan Mebusu Fevzi Paşa; "ordunun tanzimi, elindeki esliha ve cephanenin hüsnü idare ve tevzii, talim ve terbiyesinin bihakkin yapılabilmesi için bazı tedabir ittihaz etti. ... Bidayette ordu, mütareke ile muattal bir vaziyete konulmuş olduğu için millet hukukunu kendi silâhiyle müdafaa'ya kıyam etti. Bittabi bu müdafaa esnasında yer yer bir takım şahsiyetler belirdi ve her tarafta bazı teşkilâtı mahsusa vücut buldu. Düşmanın bizi mahva karar verdiği gerek muharebe ve gerek mütareke zamanında

27 TBMM ZC, D. I, C. 1, s.91.

28 TBMM ZC, D. I, C. 1, s.249.

29 TBMM GCZ, D. C. 1, s.266.

30 TBMM ZC, D. I, C. I, s.353.

31 TBMM ZC, D. I, C. I, s.354.

32 TBMM ZC, D. I, C. I, s.354.

tamamıyla belli olmuştu. Bunun için elimizdeki esliha ve cephanemiz tarafından alınmadı. ...bu gün düşmanlarımızın zan ve tahmininden fazla gerek çapça, gerek miktarca gerek adetçe eslihayı malikiz. Bununla beraber mademki elimizde bir fabrika yoktur, ne kadar cephanemiz olursa olsun herhalde bunun da haddi muayyeni vardır. Bunu da düşünerek, Trablusgarp muharebesinde olduğu gibi, deniz aşırı esliha ve cephaneye kaçakçılığına da teşebbüs ettik ve bundan başka şark tarafından ilerlemekte olan kuvvetlerden de lâzım gelen esliha ve cephaneyi elde edeceğimizi ümit ediyoruz. ...Mütareke mucibince düşmanlara verdiğimiz kuvvei umumiyelerde düşmanlarımız bizi pek basit insanlar zannettikleri için bu yapılan tertibatı anlamadılar. ...Bundan başka efendiler, İstanbul'dan lâzım gelen bazı ecza ve bilhassa cephaneye ve silâh yapmakta mahir ustalar celbine teşebbüs ettik"<sup>33</sup> diyerek, Kuva-yı Milliye'nin işe ve ikmal yönünden nasıl desteklendiğini ayrıntılarıyla belirtiyordu<sup>34</sup>.

Kuvayı Milliye'nin Umumiyetle Müdafaa-i Milliye Teşkilatına Raptı ve İşlerinin Ciheti Askeriyece Teminin Derdest Bulunması Cihetiyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine Verilmekte Olan İnanatın Bedema Mal Sandıklarınca Ahzı Hakkında Kanun Layihası ve Kavanini Maliye Encümeni Mazbatası ve Kavanini

33 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.44-45.

34 Milli Mücadele'nin ikmal ve işe, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından, savaşın kazanılmasına kadar geçen süre zarfında çeşitli farlılıklar ve özellikler gösterir. İlk mukavemet hareketi olan Kuva-yı Milliye, kongreler ve düzenli ordu birlikleri döneminde gelir sağlayıcı ve artırıcı düzenlemeler yapılmıştı; Tekin, *a.g.m.*, s.137; Kuva-yı Milliye, lojistik destek bakımından da devlet imkanlarından daha çok halka dayanan bir özelliğe sahipti ve bunların ikmali ulaştıkları ilçe ve köy halkı tarafından karşılanıyordu. Önceleri halkın desteği, en yakın askeri birlikler, kurumlar, askerlik şubeleri depoları ve diğer depolar, jandarma birliklerinin elindeki silah ve cephaneye ile idari desteğe kavuşan Kuva-yı Milliye birlikleri, köy, kasaba, şehirlerden ve mümkün olan her yerden yararlanma yoluna gittiler. Nitekim Mustafa Kemal Paşa Kuva-yı Milliye'nin işe için; "Kuva-yı milliyeyi işe eden doğrudan doğruya milletin kendisi idi ve millet tabii ancak duşarı taarruz olan terdeki kısmı deruhde etmiş bulunuyordu" demektedir; TBMM GCZ, D.I, C.I, s.6; Bu milli kuvvetlerin mevcutları az olduğundan silah ve teçhizatlarını kendileri getirdiklerinden dolayı halka fazla yük olmuyordu. Daha sonraki süreçte cephe genişlemesi ile birlikte işe ikmali ve diğer ihtiyaçlar Heyet-i Merkeziyeler ve Heyet-i Milliye tarafından karşılanmaya başlandı; Saim Türman, "Kuvayı Milliye'nin İşe İkmali ve Heyeti Temsiliyenin Kaynakları", *AÜ TİTED (Atatürk Yolu)*, C. 6, S. 22, Ankara 1998, s.202; Kuva-yı Milliye için işe ve gerekli ödeneğin temini önemli bir mesele idi. Bu dönemde halktan alınan salma vergilerle, Duyûn-ı Umumiye idaresi, mal sandıkları ve bankalardan zorla alınan paralarla giderlerin karşılanması yoluna gidilmişti. Ayrıca Balıkesir ve Alaşehir Kongrelerinden sonra Kuva-yı Milliye'nin maddi ihtiyaçları kurulan komisyonlar, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, zenginlerden alınan paralar, köylülerden alınan işe maddeleri ve mevcut orduların ikmal kaynaklarından karşılanmıştı. Milli kuvvetler, mücadeleye başladıktan sonra 57. Tümen bölgesinde olanlar tümen işe kuvvetlerine dahil edilerek işeleri karşılandı. Ancak mevcutları arttıkça bu da yetersiz kaldı. Halktan vergi olarak toplanan hububat, aşar ambarlarında idi ve bunlar da Duyûn-ı Umumiye'ye devredilmişti. İşeden et ihtiyacı da Heyet-i Milliye tarafından tespit edilip toplanan yardım paralarıyla ya da makbuz karşılığında "tekâlif-i usuliyeye"; yani sonradan ödenmek kaydıyla tedarik edilmekteydi. Subaylara dahi bu heyet tarafından maaş bağlanmıştı. Ayrıca Nazilli'de bir kundura imalathanesi ve bir de terzihane kurularak Heyet-i Merkeziye'nin levazım şubesinin emrine verilmişti; Türman, *a.g.m.*, s.202, 203; Kuva-yı Milliye, önceleri Redd-i İlhak Cemiyetleri tarafından desteklenmiş, Kongreler döneminde ise bu destek ve faaliyetler daha esaslı kurallara bağlanmıştı. Heyet-i Temsiliye döneminde ise bu destek faaliyetleri Müdafaa-i Hukuk merkezleri ve Milli Heyetler tarafından daha olumlu bir şekilde sürdürülmüştü; Türman, *a.g.m.*, s.203.

Maliye Encümeninin Teklifi<sup>35</sup> sonrası söz alan Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey; “ne zaman millet kendi kendine iş yapmak vaziyetine düşerse mutlaka onun yaptığı işleri ya istihfaf, ya fena nazarla görenlere tesadüf olunur. Donanma Cemiyeti hakikaten milletin hayatına nafi hizmetler gördü. Fakat bunu İttihat ve Terakki addettiler, Ferit Paşa Hükümeti tamamiyle kapattı. Sonra Hilâlîahmer Cemiyeti ve onlara mümasil cemiyetler vardır. Onlar da aynı surette hizmet edip dururken kapattılar. Şimdi tam harekâtı milliyeyi ihya eden ve harekâtı milliyeyi ve her türlü fedakârlıkları meydana getiren bir müessesenin paralarına vaziyet gibi ve onlara verilen paraları mal sandıklarına almak gibi bir hususu teklifi kanuni şeklinde görüyoruz.” sözleriyle benzetmede bulunmuş ve devamla; “... borçlarımız doğrudan doğruya mal sandıkların vermeye alışmamış olanlar, esasen deynini Hükümet sandığına, talep etmeksizin, vermeye alışmamış olanlar, ianeyi hiçbir vakit getirip mal sandığına vermezler. ...Müdafaa Hukuk Cemiyetlerini idare eden zevatın buldukları mahalde bir şahsiyeti vardır. O şahsiyetlerin tesiri iledir ki, iane toplanıyor. Zannetmesinler ki, onların kasalarına giren para, her ferdin kendiliğinden yüreğine doğmuş fedakârlığın alâmeti idi. Binaenaleyh, ahaliye hitaben; sizin gönlünüzden doğan ianeyi Müdafaa Milliyeye vereceğinize bizim sandığıımıza veriniz demek, onların ne suretle iane verdiklerini bilmemek demektir. ...Müdafaa Hukuk Cemiyetlerini, şimdiye kadar almakta oldukları paralarla vücuda getirdikleri hizmeti idame etmekten mahrum ettikten maada, erbabı hamiyetin, sırf müdafaa hukuka olan rabıtalı dolayısıyla verecekleri paradan da mahrum etmek, bendeniz zannederim ki, Hazinei Maliyeye on para almamak demektir. ...Bendeniz, Osmanlı hayatı tarihiyesinde başlı başına ve hakikaten kıymettar bir faaliyet uyandıran Müdafaa Hukuk Cemiyetinin, bu kanun kabul olunduğu dakikadan itibaren hayatına hatime çekildiğine kaniim. ...O Müdafaa Hukuk Cemiyeti ki, bizleri doğurmuştur. ...O Müdafaa Hukuk Cemiyetleri ki, tarihi âlemde bugün hâlâ hareketi milliyeye olarak tanınıyor, rica ederim, Müdafaa Hukuk Cemiyetleri para ahiz ve kabzında suiistimal etmişlerse, itiraf edelim ki, o suiistimal yapanlar yine bizim kardaşlarımız, babalarımız, amcalar bizimidir. Onların suiistimali, faidesi ve tarihi kıymeti malûm ve meşhut olan bir müesseseyi yıkmak için vasıta olamaz. ...Bu müesseseyi yıkmak ve meydandan kaldırmak için bundan muzır bir kanun olamaz. ...hayat ve mevcudiyet için çalışan bu müesseseye, iane almayım demek ve sonra iane verenlere de, hayır, sen o kapıya gitme, bu kapıya gel demek, zannetmem ki, bizim alnımıza yazılacak kadirşinaslıktan başta bir şey olsun. ...Binaenaleyh, bendeniz bu kanunun, Müdafaa Hukuk Cemiyetini derakap kapatacak, bütün vesaiti maddiye ve mânevîyesini elinden alacak olan bu kanunun reddini Heyeti Umumiyyeye arz ve teklif ederim”<sup>36</sup> diyerek, bu kanuna karşı çıkmıştı.

Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Bey ise; “Müdafaa Hukuk, memlekete, bilhassa Anadolu’nun İstanbul’dan ayrıldığı tarihten itibaren, pek büyük hizmetler ifa etmiştir” sözleriyle, Refik Şevket Bey’in söylediklerine açıklık getirmiş ve devamla; “...Hakikaten memleket tehlikeye düştüğü zaman memleketin evlâtları bir araya geliyor, isimleri başka olmak, fakat aynı maksada doğru yürümek üzere bir takım heyetler teşkil ediyor. Bu heyetler meyanında Müdafaa Hukuk Heyetinin de gayet mühim, gayet büyük

35 TBMM ZC, D. I, C. 4, ss.470-482.

36 TBMM ZC, D. I, C. 4, s.472.

vazifeler ifa ettiği hiçbir vakit inkâr edilemez. ...bir taraftan Müdafaa-i hukuk millet ianesi namıyla bazı yerlerde, bilhassa pekâlâ biliyoruz ki, tazyik ile bazı yerlerde tatlılıkla bir çok paralar aldıktan sonra, bir de burada Maliye Vekilinin getirdiği kanunlarla, mütemadiyen milletten para almak, elinde mevcut olan yetmiş milyon lirayı alarak onları bize isyan ettirmek neticesine varırdır. Onun için ben anlamıyorum. Milletimin menabii varidatını çoğaltmak imkânı yokken, mütemadiyen bir taraftan iane, bir taraftan bir kaç ay zarfında daha ne kadar kanun getirecek olan Maliye Vekili Bey bu kanunlarıyla milletin elindekini alarak çıplak bırakmakla zannederim ki, gayemize vusul imkânı yoktur. ...Binaenaleyh netice, Müdafaa-i Hukuk şayanı ihtiramdırlar. ...Bu Müdafaa-i Hukukların topladıkları ianei halkın bizim aleyhimize yürütmesine sebep oluyor. Böyle birdenbire kanunun reddi kabul edilmemelidir. Kanunun kabulü taraftan da değilim. Esaslı tetkikat yapılmak ve iane namıyla, Müdafaa-i Hukukla hiç alâkası olmayan insanlara milleti soydurmaya nihayet verilmelidir"<sup>37</sup> diyerek, kanunun karşısında olduğunu, kanunun taraftarı olmadığını dile getirmekte idi.

Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey de bu kanuna karşı çıkarak; "...Şimdi bize bugünkü hayatı veren, bu Meclisin burada teşekkülüne sebep olan, orduların piştarlığını yapan, hâlâ bu saatte cephelede kahramanlıklarını gösteren bir cemiyetin ve onun efradının, sırası geldikçe aleyhinde bulunuyoruz. Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri, köylülerin, şehirlilerin intihabiyle vücutte gelen cemiyetleri... Binaenaleyh bunlar birer müessesesi milliyedir. Eğer fena yerleri varsa, eğer bunların intihabında suistimalât varsa, eğer cebre müracaat edildiyse, fena olan odur. Fakat Müdafaa-i Milliye Teşkilâtının fenalığı yoktur efendiler ... Hükümetin hakkı murakabesi vardır, hakkı teftişi vardır, tetkik ve teftiş eder, suiistimalât yapanları tecziye eder Fakat böyle bir müessesesi milliyeye, ceffelkalem bir karar ile; bahusus millî bir müessesenin aleyhine olan bir kanun ile yıkılmaz"<sup>38</sup> diyordu. Kırşehir Mebusu Müfit Efendi de; "...Bu vatanın istihlâs emrinde teşekkül eden Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti efradına ve onun taraftarına söz söylemek katiyen caiz değildir. ...celp ve cemi iane hakkında kanun, nizam mevcut iken böyle bir kanun yapmaya lüzum yoktur. ...Bu kanunu kaldırmalı, celp ve cemi ianat usul ündeki nizama tevfikan muameleyi takip etmeli ve hiçbir suistimalata meydan verdirmemek için de zaten Hükümete tebligat yapıldı, bundan dolayı bu kanunun burada münakaşasına lüzum yoktur"<sup>39</sup> sözleriyle, kanuna karşı çıkıyordu.

Bazı bölgelerde ise Kuva-yı Milliye'nin iaşesi ve kaynaklarının temini için başka formüller geliştirilmişti. Nitekim Kuva-yı Milliye, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından maddi olarak desteklenmekte, bazen de Kuva-yı Milliye güçlerine 30 liraya kadar maaş verilmekteydi. Saruhan Mebusu Refik Şevket (İnce) Bey, İhracat Rüsümü Hakkında Kanun Lâyihası ve Muvazeneyi Maliye ve İktisat Encümenleri Mazbatalarının 20 Eylül 1920 tarihli müzakereleri sırasında; "...Kuvayı milliye askerlerine otuz, kırk, elli lira maaş verilemezse efendiler, ne Bolu, ne Yozgat, ne Adapazarı muvaffakiyetleri olur, ne de cepheledeki Demirci ve Kütahya muvaffakiyetleri olur. ...Müdafaa-i hukukların en büyük muvaffakiyetleri; gidiniz görünüz, işte Afyon Karahisarı, Eskişehir, işte Bilecik havalisi ...Mesele, kuvayı milliye namı altında çalışanlara

37 TBMM ZC, D. I, C. 4, s.473.

38 TBMM ZC, D. I, C. 4, s.473.

39 TBMM ZC, D. I, C. 4, s.473, 474.

para vermekten ziyade, eyyamı felakette onların ailelerine bakmaktır”<sup>40</sup> diyerek, Yozgat, Adapazarı ve Bolu isyanlarının paralı Kuva-yı Milliyeciler tarafından bastırıldığını dile getirmekte, ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin Kuva-yı Milliye’nin para sıkıntısını gidermekten başka işgal bölgesindeki ailelere de yardımda bulunduğunu söylemekte idi.

Müdafaai Milliye Cemiyetleri tarafından alıkonulan ve giydirilen<sup>41</sup> Kuva-yı Milliyecilerin kıyafetlerinde bir standartlık olmamakla beraber, levazım maddelerinden olan giyecek, önceleri kendi getirdikleri elbiselerden ibaretti ve gönüllüler yöresel kıyafetleri ile mücadeleye katılmışlardı. Daha sonra ise ordunun yardımıyla kısmi standartlık sağlanmışsa da yeterli olunamamıştı<sup>42</sup>.

## 2. Kuva-yı Milliye’nin, Yerini Düzenli Orduya Bırakması

Anadolu’daki milli direniş hareketi gayri nizami harp şeklinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin emri altındaki Kuva-yı Milliye tarafından başlatılmış, TBMM 23 Temmuz 1920’de Müdafaa-i Milliye Teşkilatı’nın kuruluşunu ve amaçlarını ilan etmişti. Hükümet ise Kuva-yı Milliye’nin Müdafaa-i Milliye Teşkilatı’na bağlanması suretiyle tek bir elden yönetilmesi hakkında kararname yayımlamış, böylece düzenli orduya geçiş öncesinde de disiplin sağlamaya çalışmıştı. Düzenli ordu kuruluncaya kadar yararlı işler yapan ve Müdafaa-i Milliye Teşkilatı’nın vurucu gücünü oluşturan Kuva-yı Milliye, özerk bir askeri kuvvet eğiliminden vazgeçmemekle beraber, önderleri TBMM ve Hükümetin otoritesini hafife almaktaydı. Bu nedenle TBMM Hükümeti, “Müdafaai Milliye emrinde bilcümle Kuva-yı Milliye müselleha asker olup asker gibi muameleyi kanuniye göreceklerini” bir kararname ile duyurmuşsa da otoritenin kurulmasında yeterince başarılı olunamamıştı<sup>43</sup>.

Halkın içerisinde çıkan ve düzenli ordu kuruluncaya kadar Anadolu’nun hemen hemen her yerinde kendi imkânlarıyla işgalci güçlere karşı direnen, ayrıca bu uğurda canlarını seve seve vermeyi görev addeden; ancak bunun yanında homojen olmayan bir yapıya sahip olan Kuva-yı Milliye’nin bazı eksiklik ve kusurları da bulunmakta ve bu durum ise Kuva-yı Milliye’nin etkinliğinin azalmasına zemin hazırlamakta idi.

Nitekim Kuva-yı Milliye birliklerinin özellikle Batı Anadolu’da Yunanlılara, güneyde Fransızlara karşı büyük başarılar elde ettiği ayrıca gerek TBMM açılmadan önce, gerekse TBMM açıldıktan sonra iç isyanların bastırılmasında ve düzenli ordu kuruluncaya kadar Hükümet’e zaman kazandırdığı tartışmasız olup, ancak Yunan ordusunun gittikçe büyüyen ve güçlenen taarruz ve askeri kuvveti karşısında Kuva-yı Milliye birliklerinin yetersiz kaldığı bilinen bir gerçektir.

40 TBMM ZC, D. I, C. 4, s.220.

41 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.192; TBMM ZC, D. I, C.6, TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981, s.5, 6.

42 Türman, a.g.m., s.202.

43 Rıdvan Akın, TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları ve İdare, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s.328,329,

1920 yılı ortalarına gelindiğinde Yunan işgalleri Bursa-Uşak-Denizli hattına kadar yayılmış, böyle bir durum karşısında düzenli orduya geçiş çalışmaları başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, Meclis kürsüsünde yaptığı konuşmalarda Kuva-yı Milliye'nin yetersizliği üzerinde sık sık durarak, yalnız milli ve gönüllü askerlerle, Avrupa tarafından çok iyi donatılmış, muntazam Yunan tümenlerine karşı mukabele için düzenli bir Türk ordusuna ihtiyaç duyulduğunu örneklerle dile getirmekte idi<sup>44</sup>.

Öte yandan TBMM'nin kararı ile geliştirilmekte olan düzenli ordu birlikleri yerine Kuva-yı Milliye'ye katılımların çoğalması üzerine, bu teşkilatın personel mevcudu önemli oranda artmış; bu durum ise Kuva-yı Milliye birlikleri ile onları lojistik bakımdan destekleyen bölge halkı ile aralarındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemişti. Böylece Kuva-yı Milliye'ye karşı halkın lojistik desteği azalmış, bunun doğal bir sonucu olarak da Kuva-yı Milliye'nin askeri etkinliği yetersizleşmişti. Ayrıca düzenli ordu birliklerinden farklı olarak Kuva-yı Milliye birlikleri arasındaki emir-komuta uyumsuzluğu, emir komutaya her zaman riayet edilememesi, hatta bu durumun düzenli birlikler arasındaki disiplinin bozulmasına da neden olması ve gerilla savaş taktiği uygulamaları, buna karşılık Yunan kuvvetlerinin klasik savaş taktiği uygulamaları da bu birliklerin düşman orduları karşısında yetersiz kalmasına neden olmuş; bu durum ise kesin bir sonuç ve zafer isteyen TBMM'nin beklentilerini karşılayamamıştı<sup>45</sup>.

Kozan Mebusu Fevzi Paşa, 29 Mayıs 1920 tarihli TBMM gizli oturumunda Kuva-yı Milliye'nin iase yönünden nasıl desteklendiğini belirttikten sonra; "... Malûmu âlinizdir ki biz efradı cedideyi kışlalarda toplu talim ve terbiye ve bunların iase ve elbisesini temin etmeden elbisei mahalli-yeleriyle şevke mecbur oluyoruz. Bunlar şüphesiz ki muntazam bir ordunun göstereceği kabiliyeti gösteremiyorlar. Onun için seyyar jandarma kıtaatı teşkil ediyoruz ki yakında kanunu Meclisi Âlinize arz edeceğiz. Bu kıtaat sırf dahilî mesailin hallinde istihdam olunacaktır ve icap ederse cephelere sevk edilecektir. Bu kuvvetlerin teşkilini müteakip etrafa yayılmış olan bütün nizamiye kıtaatımızı kolordu muntakalarına tahşit edeceğiz ve burada bunlara alay yahut tabur halinde muntazam bir askerlik hayatı öğreteceğiz. Gerek iaşelerine, gerek ilbaslarına bihakkın bakacağız ve bu suretle düşmanın muntazam yapacağı hücumlarda muntazam bir kıta ile karşılarına çıkmak imkânını istihsal edeceğiz. Cephelede şimdiye kadar Kuvayı Milliye tarafından istihsal edilen muvaffakiyet şayanı şükran olmakla beraber kat'î bir netice istihsal için her halde kuvvayı muntazamaya ihtiyaç vardır ve bilhassa emir ve kumandanın müselsel ve muntazam olması lâzımdır"<sup>46</sup> diyordu.

Erkanı Harbiyei Umumiye Vekili İsmet Paşa da Yunan ilerleyişinden bahsettikten sonra; "...Biz, kuvvetlerimizi daha ziyade milleti yormaksızın tedrici bir surette kullanmak kanaatindeyiz. ...teçhizatı askeriyeden, nizamiye kuvvetlerinden, ordulardan ve her şeyden evvel istediğimiz kuvvet, istifade ettiğimiz kuvvet yüreklerimizdeki kuvvettir"<sup>47</sup>

44 Köstüklü, a.g.m., s.171; Kasalak, a.g.m., s.999, 1000.

45 Kasalak, a.g.m., s.1002, 1003; Köstüklü, a.g.m., s.171.

46 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.45.

47 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.52-57.

demekte, daha sonra söz alan Karahisarı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey; "... Dahilî isyanlardan bahsolunuyor. Dahilî isyanların başlıca sebebi idaresizliktir. İdare, güzel ele alınırsa isyan zuhur etmez. Bir de kuvvet hâkim olmalı. ...Bu gün Millet Meclisi şu derde deva bulmak için toplanmıştır. Biz de onun için buraya geldik. Bunun çaresi umum Anadolu kuvvetlerini tevhit etmek, cihadı mukaddes ilân etmektir. ...Yozgat isyanı yalnız sui idare neticesi değil, bu Meclis kendisini gösterememesi neticesidir. ...Makamı saltanat ve hilâfetin emrini ifa için ahali silâhlanıyor. Bu silâhlanmak yer yer, memleketin her tarafında vaki oluyor. Bunların önüne geçmek, bunları bastırmak için mukabil teşebbüsatta bulunuyoruz. Daha doğrusu kendi kuvvetimizi kendimiz kırmak suretiyle memleketimiz içinden yıkılıyor. Dahildeki bu fesat ve isyanlar, memlekette herkesin hukukuna, hukuku insaniyesine hizmet edememekliğimizdendir"<sup>48</sup> sözleriyle, idarenin kuvvete dayalı olması üzerinde durmakta idi.

Aynı oturumdaki konuşmasında Mustafa Kemal Paşa ise; "...Tarihte yarılmayan cephe yoktur. Yarılmayan cephe kuvvetli ve kuvveti tamamen mütenasip olan dar cepheledir. Böyle yüz kilometrelik bir cephe üzerinde ufak bir kuvvetin müdafaa etmesini kabul etmek bütün muhakematımızı hataya sevk eder. Binaenaleyh kabul etmek lâzım gelir ki on fırkaya balığ olan bir orduya karşı bizim arz ettiğimiz kuvvetten başka kuvvetimiz yoktu. Hepimiz kabul ediyor idik ki düşman bu azim cephenin neresine taarruz ederse orasını delebilir. Binaenaleyh buna karşı tedbir bir mahalli deldirmemeye teşebbüs etmek değil, belki delinen noktayı derhal kapamaktan ibarettir. ...teşkilâtı askeriye yapmak için bütün şeraiti müsait gördüğümüz halde böyle bir teşkilât yapmak imkânı mevcut mu idi? Bu kuvayı askeriye'nin hüsnü istimal edilmiş olup olmamasıdır. ...Etem Beyin tahtı emrinde bir kuvvet, beşinci fırka kumandanının tahtı emrinde bir kuvvet; hepsi Zile, Tokat, Boğazlıyan ve Yozgat muhiti üzerinde usatla iştigal etmektedir. İşte bu kuvvetler Yunan cephesi karşında bulunsa idi, o zaman düşman tabii bu terakkiyi gösteremezdi. Düşmanın taarruzdaki muvaffakiyeti esası bundan ileri gelmektedir. ...Umumî seferberlik yaparak ordular vücuda getirmek bir şeye mütevakıftır; o da silah ve silâhu idame edecek cephan ve para... Yoksa birbirimizi aldatmak için hiçbir mecburiyetimiz yoktur. ...Biz kuvayı nizamiye diye, tasavvur ettiğiniz kuvvetleri, itaatkâr kuvvet olarak halimiz ile mütenasip görüyoruz. Ondan fazlası düşmanı teokife çalışmakla beraber şayet şurada ve burada bu kuvvetlerimizi yine mağlup ederek yürümeye muvaffak olursa, bu kuvvetlerimizi de mahvettirmek doğru bir prensip değildir; bilâ mukavemet ve bilâ müdafaa çekilmek de doğru değildir. Çünkü bu kuvvetlerin vazifesi memleketleri muhafaza etmektir. Bu kuvayı muntazamanın eline verecek silâh vardır, öteden beri halkın eline muhtelif sebep ve suretlerle geçmiş silâhlar vardır. ...bizim memleketimizin her tarafında, halkın elinde pek çok silâh vardır. Eğer biz bu silâhları toplamak imkânını bulabilsek çok iyi olur. Lâkin halkın elinden silâhını almak gayet müşküldür. O halde elinde silâh bulunan halkı hüsnü istimal etmek daha muvafıktır. Halkı ordu halinde toplayıp sevk etmek mümkün değildir. Olsa olsa halktan ufak ufak kuvvetler vücuda getirmek ve onları büyük hedeflerin tarafeyninde istimal etmek yani yanlarına, gerilerine tecavüz ettirmek. İşte mevzubahs olan harbi sağır de bundan ibarettir. Eğer elinde silâhu olan halkı bu suretle harbi sağire sevk edebilirsek elbette kuvayı muntazamanın vazifesini teshil ve muvaffakiyetlerini

48 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.59, 67.

temin etmiş oluruz. Harbi sağır düşmanı pek müteessir kılabilircek bir vasıttadır. ...Diğer bir mesele... dahilî iğtişaşlar yüzünden cepheden kuvvet bölmeye mecbur oluyoruz. ... Bizim kuvvetimiz yok değildir, tedibata sevk ettiğimiz kuvvetin iki misli kuvvetimiz vardır ve bunların topu, mitralyozu da, süvarisi de vardır. ...Garp cephesindeki elim manzara da hiç birimizi elemdar etmemelidir"<sup>49</sup> diyerek, cephenin ve düzenli ordunun önemini ve gerekliliğini belirtmişti.

Erkanı Harbiyei Umumiye Reisi (Miralay) İsmet (Beyin, vaziyeti umumiye hakkında beyanatı sırasında söz alan Mustafa Kemal Paşa; "...kuvayı daimemizden azamî derecede istifade edebilmek için bugün ve belki yarın için elimizde bulunan kuvveden idareli istihdam etmek mecburiyetinde kalacağız. Kuvvetlerimizin faik düşman kuvveti, faik düşman vesaiti karşısında izmihlale duçar etmekten ise daima elimizde onu düşmana faik bir hale getirecek güne kadar hüsnü muhafaza etmeye mecburuz. ...Garp cephesinde, İzmir cephesinde Yunanlıların vuku bulan taarruzları karşısında filan veya filan cephede bulunan kuvvei millie dağılmıştır, şu şekilde veya bu şekilde dağılmıştır diyorlar. Evet... dağılmıştır. Fakat bu avamın ifadesidir. ...onlar dağılmamış, çekilmiştir, şu istikamete veyahut bu istikamete çekilmişlerdir ve yürümüşlerdir. ...Çekilmek lazımdır. Eğer ölmek lazım gelirse o da yapılır. Ölmek ancak öldürmek maksat ve gayesine matuf olmak lazımgelir. Fakat öldükten sonra hiçbir gaye temin edemeyecekse neye yarar? Gayeyi muhafaza edebilmek için on misli kuvvet karşısında bu bin beş yüz kişinin çekilmesi lazımdır. Hususiyile ancak bunlardan bin kişinin cephede bulunduğu ve mütebakisinin de oradaki köy halkından ibaret bulunduğu nazarı itibare alınmalıdır. ...bu manzara kuvvei maneviyenin mefkudiyetine veyahut noksan, bulunduğu delâlet etmez. Kuvvei maneviyenin noksanı orada değildir. Bizim kendi kalbimizde olabilir, o da yoktur ve belki bazılarında görülmüş ise yalnız onların şahuslarına tahsis etmek lazımgelir"<sup>50</sup> diyerek, Kuva-yı Milliye'nin düzenli Yunan birlikleri karşısında çekilmek durumunda kaldığına ve yetersizliğine dikkat çekmişti.

Kuva-yı Milliye'nin kendi kaynaklarını bulma; yani kendini finanse etme usulü de bazı sorunlara neden olmuştu. Öyle ki Kuva-yı Milliye, zorla alınan bağışlar ve bir çeşit iç gümrük vergisi (Oktrua Resmi) koyarak masraflarını karşılamaktaydı<sup>51</sup>.

5 Temmuz 1920'de TBMM gizli oturumunda askeri firariler hakkında söz alan Konya Mebusu Vehbi Bey; "...Kuvvayı millie firarileri zaten silâhına güvenmiş eşkiya takımındandır. Kuvvayı millie deyince ve Karesi hududunu geçince eşkiya ocağı demektir. Ve ekseriyetle kuvvayı millie demek, eski cepheyi geçtikten sonra şakavet ocağı

49 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.69-74.

50 TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2, TBMM Basımevi (3. baskı), Ankara 1981, s.226-228.

51 Isparta Mebusu Hüseyin Hüsnü Efendi, 16 Eylül 1920'de İhracat rüsumu hakkında kanun lâyhası ve muvazenevi maliye ve iktisat encümenleri mazbatalarının müzakereleri sırasında; "... Memleketten oktrova alınıyor ve alınan paralar cephelere sarfedilmiyor. Bir müddet daha alınması için olan takririmi ret buyurdunuz. Hala şu güne kadar oktrova alınıyor. Bu kanunda mevcut olan şeylerden ithalât ve ihracat alınıyor. Eğer cepheleri Hükümet Muvazenei Umumiyeye ithal edecekse pekala, münasip bir kanundur. Eğer bu resmi alıp da, tekrar cepheleri memleketler idare edecekse bir şeyden iki defa vergi olmaz. Çünkü biz cepheleri ancak bu oktrovadan almış olduğumuz resimle idare ediyoruz" diyordu; TBMM ZC, D. I, C. 4, s.163.



demektir. Bunu saklamakta bir mana yok, fiiliyattır bu. Ve meydandadır. Bugün köylü yakıp kavuruyor. Ne kimse hayvanına sahip ne de ırz ve namusuna sahip. Ne de hayatına sahip ...Bu vaziyet karşısında köylü, Büyük Millet Meclisine merbut olacaktır derlerse aldatılmış oluruz"<sup>52</sup> diyerek, Kuva-yı Milliye'yi bir eşkıya takımı olarak nitelendirmiş, Trabzon Mebusu Hüsrev Bey ise; "...Kuvayı milliye bir zarureti elîme olarak doğmuştur. Bidayette mütareke ahkâmına riayet için, askeri sivil halinde istihdama mecbur kalmıştık. Kuvayı milliye ile bir çok dahilî isyanların da teskinine muvaffakiyet hâsıl olmuştur. Mevcut Kuvayı milliyenin muntazam asker haline ifrağı için, Erkânı Harbiye Umumiye mezuniyeti âlileriyle lâzım gelen tedabire tevessül ediyor. Badema kuvayı milliye meselesi mevzubahs olmayacak, yalnız ordu meselesi var. Ordu da hakikaten muhtacı islahdır"<sup>53</sup> şeklindeki sözleriyle, Kuva-yı Milliye meselesinden ziyade ordunun islah edilmesini istemişti. Karahisarı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey de; "Vatanın menfaati gibi külfeti de müşterektir. Zenginler Kuvayı milliye namı altında toplanarak halka, ahaliye, köylüye vergi tarh etmek suretiyle halkı bizar etmiştir. Köylü; zenginler kesesini dolduruyor diyor. Yahut Müdafaa-i Milliye'de bulunan adamlar birer birer suretle tarafını bularak askerlikten kaçıyor"<sup>54</sup> cümleleriyle, köylünün şikayetini dile getirmişti.

Yine 9 Ağustos 1920 tarihli oturumda Mustafa Kemal Paşa ile cephe'deki seyahatten dönen bazı mebusların beyanatı sırasında söz alan Konya Mebusu Refik Bey; "...Bilecik ahalisinin bize vermiş olduğu malumattan bahsediyorum, diyorlardı ki, bir seneden beri kuvayı milliye ki, biz onu her manasiyle kendi ruhumuzdan doğan bir kuvvet olmak üzere alkışlamış ve bu suretle beslemiştik, fakat karşımızda bulunan düşman, muntazam ve mücehhez olarak ve bütün nevakısını ikmal ederek karşımıza geldiği için kuvayı milliye ki, aşağı yukarı gayrimuntazam kuvvetlerdir, emir ve kumandadan da mahrumdur. Bir kıtası, bir müfrezesi tarafından muvaffakiyet gösterirken diğer taraftaki onun muvaffakiyetini hiçe indirecek bir vaziyet ihdas eder. Bunun netayici elimesi görülmüştür. Sizden rica ediyoruz. Muhterem Reisimiz Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine derdimizi anlatınız, bizi bu cephemizde kuvayı muntazama ile takviye etsinler ve esasen kuvayı muntazama bugünlerde bu ihtiyacı tamamen temin etmiş ve halkın emniyet ve itimadını husule getirmiştir. Bugünden itibaren, Bilecik'ten ileride düşman karşısında bulunan kuvvet kuvayı muntazama olduğu için halk itimat ediyor. Artık Bursa'da görülen felaketin baş göstermeyeceğine kani bulunuyor idiler. Oradaki halkın duyguları ve tehlike önünde fedakârlıklarına gelince: Hakikaten vaziyeti kuvayı muntazama eline alır almaz tek mil halk etrafına toplanmış, ihtiyacatı askeriye komisyonu namı altında bir komisyon vücuda getirmişler. Büyüğü, küçüğü, fakiri, zengini onun etrafına toplanmışlar, ordunun ve kuvayı muntazamanın ihtiyacatı neden ibaret ise onun temini ile iştigal ediyorlardı"<sup>55</sup> sözleriyle, halk nezdindeki Kuva-yı Milliye ile ilgili izlenimi ve düzenli orduya yönelik arzuyu dile getirmekte idi.

TBMM gizli oturumunda Cephelerdeki Askeri Vaziyet, Bazı Milis Kuvvetlerinin Tasfiyesi Hakandaki İstizah Takririnde<sup>56</sup> Antalya Mebusu Rasih

52 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.87.

53 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.88.

54 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.88.

55 TBMM ZC, D. I, C. 3, TBMM Matbaası (3. baskı), Ankara 1959, s.150-153.

56 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.252-256.

Efendi; "...vaziyet üzerine memleketin müdafaası için yer yer teessüs eden milli kuvvetler... kumanda altına girmemiş, intizama alınmamış kuvvetlerdir. Millî kuvvetlerimiz memleketin müdafaasını deruhte etti ve deruhte ettiği şu vazifede memleket müdafaasının nasıl mümkün, nasıl muvaffak olabileceğini takdir eder. Esasen bilirlerdi. Tarihen de sabit idi ki hiç bir kuvvet, millî kuvvetler, memleketin müdafaasında muvaffak olamaz. Fakat zaruret karşısında onları takdir ve tebci etmek mecburiyeti var idi. Fakat onlar büyük bir hizmet ifa ettiler. ... Bu hizmetin ifası zamanı geçtikçe efkârı umumiye, tarihin gösterdiği hakikati idrak etmeğe başladı. Yani memleket her halde muntazam ve kumanda altında hareket eden bir kuvvetle müdafaa edilebilir kanaati hasıl olmağa başladı."<sup>57</sup> sözleriyle, Kuva-yı Milliye'nin niteliklerini belirtip başarılarını övdükten sonra yeni şartlarda gayri muntazam bir özelliğe sahip kuvvetlerle başarıya ulaşamayacağına vurgu yapmakta idi.

Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey de Kuva-yı Milliye için; "...tarih bunların bir buçuk senedir göstermiş oldukları müessir şehameti altın kalemlerle yazacaktır. ...Bunun için bunların hakkını inkâr etmeyelim. Bir taraftan bir şey yaparken diğer taraftan birçok kıymetler, güzide vatandaşlarımızın kalbini kırmayalım. ...Gördüm ki, bütün beyanat kıtaatı muntazamai askeriyeye ait idi. Tabii bunu kabul ediyorum. Yalnız bizim harbimizin bir harbi sagir, bir çete harbi olacağını Paşa Hazretleri de burada söylemişlerdi. Hakikati tarihiye de budur"<sup>58</sup> cümleleriyle, Kuva-yı Milliye'nin ifa ettiği önemi belirtmekte idi. Yine Ayıntap Mebusu Yasin Bey de Ali Şükrü Bey'in sözlerini destekler nitelikte; "... Maraş ve Ayıntap halkı gayri muntazam dedikleri kuvvetlerle memleketlerindeki düşmanı koddular. Lakin o gayri muntazam kuvvetlerin başında namuskâr zabıt, kumandan Kılıç Ali Beyler, Sarı Mehmet'ler vardı. ...O zabitanın idaresi, kumandası sayesinde, intizamı dairesinde düşmanı koddular. ...Onların feda ettiği mal ve can malumunuzdur"<sup>59</sup> diyerek, muhitlerdeki Kuva-yı Milliye'nin önem ve yararlılıklarına dikkat çekmekte idi. Kütahya Mebusu Ragıb Bey; "...Kuvayı Milliye'nin haksız olarak para topladığından bahsetmişlerdi. Sorarım kendilerine; haklı olarak Karahisar livası ne verdi? Binaenaleyh Kuvayı Milliye memleketi müdafaa için belki para toplamıştır. Fakat memleketin ve milletin vereceği paralar memleketin müdafaasına masruf oldukça daima haklıdır"<sup>60</sup> demek suretiyle, Kuva-yı Milliye'nin halktan topladığı paraların memleketin müdafaası uğruna olduğunu ve meşruluğunu ifade ediyordu. Karesi Mebusu Hasan Basri Bey de; "...Kuvayı Milliye hiçbir çapulculuk yapmamıştır. Gayet namuskârane çalışmıştır. Bu Kuvayı Milliye'nin bakayası bugün de yine namuskârane olarak cephede harp ile meşguldür. Kuvayı Milliye'yi çetecilikle tevhit etmek hatayı azimdir. Sonra Kuvayı Milliye'nin ibka veya ilga maddesi henüz hallolunmamıştır buyuruldu. Efendiler, Kuvayı Milliye'yi ilga etmek için memleketi yüzde yüz muhafazaya, müdafaaya muktedir olduğumuza kanaat hâsil etmek ve Kuvayı Milliye'nin çetecilikten azade olan Kuvayı Milliye'nin heyecanı millî ve meşrudan doğmamış olduğunu kabul etmek lâzımdır. ...Bazı yerlerde Kuvayı Milliye namı altında icrayı şekavet eden, çapulculuk eden birtakım kuvvetler türemiş ve bu kuvvetler

57 TBMM ZC, D.I, C. 3, s.156.

58 TBMM ZC, D. I, C. 3, s.159, 160.

59 TBMM ZC, D. I, C. 3, s.160.

60 TBMM ZC, D. I, C. 3, s.481.

memlekette büyük zararlar yapmıştır”<sup>61</sup> diyerek, Kuva-yı Milliyecilerin çapulcu olarak nitelendirilmesine karşı çıkmakta idi.

30 Aralık 1920 tarihli gizli oturumda bu meselenin devam ettiği sırada söz alan Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey; “...düne kadar Yunan ordusu karşısında koşan iki kuvvet vardı. Birine kuvayı milliye, birine kuvayı muntazamai askeriye diyorduk. Şimdi bu iki kuvvet karşı karşıya gelsin, ne yaptığını bilmeyen iki masum kuvvet birbirini boğsun. Neferlerin ne kabahati vardır? Binaenaleyh ben bu mühim meseleyi Büyük Millet Meclisinin haysiyeti, şerefi ve her şeyin fevkinde olmak üzere, gayemizden hiçbir şey feda etmemek şartıyla, uluvvü cenabımızı, afvokârlığımızı, yapılan şeyleri unuttuğumuzu gösterelim” demiş, Mustafa Kemal Paşa’ya seslenerek; “...Mustafa Kemal Paşa Hazretleri... Bu muazzam meselenin de Büyük Millet Meclisi Riyasetine lââyik olduğu veçhile hallini temenni ederim. Af ile, uluvvü cenab ile evvelâ kuvvetlerinizi göstererek, B. M. Meclisinin menafû âliyei vataniyesinin hiçbir cüzünü feda etmeyerek, âsileri tevbih ve tekdir ediniz. Bu Meclisin, bu ulvî Meclisin uluvvü cenabını gösteriniz ve iki müslüman kuvveti birbirine kırdırmayınız”<sup>62</sup> diyerek, Kuva-yı Milliye’nin milli direniş hareketini gayri nizami harp şeklinde başlattığını, takdir edilmesi gerektiğini ifade etmekte idi.

Bazı mebusların düzenli ordu yerine tekrar Kuva-yı Milliyeyi ihya etmeye yönelik yaklaşımları üzerine Amasya Mebusu Ömer Lütfi Bey; “...Kuvayı Milliye için memleketin dahilinden insan yazmak, toplamak bendenize kalırsa doğru değildir. Bir kısmının tarzı iâsesi başka, elbisesi başka, maaş ve kumandanı başka ve diğeri de alelade bildiğimiz askerlik namı altında yan yana aynı cephede harbetmesi biraz müşkül olur zannederim. Hakikaten bazı zamanlar oldu ki onların sayesinde burada oturduk. Fakat bugün bir ordu vardır. Herkesin bu orduyu takviyeye çalışması vatanperverlik icabındandır. Binaenaleyh dahilen yeniden Kuvayı Milliye teşkiline bendeniz kendi hesabıma lüzum görmem. Zannederim, heyeti âliyeniz de buna muvafakat etmez. ...Bu Kuvayı Milliye ordunun bir parçası şeklindedir. Şeraiti hayatıyesi de ordudan fazla değildir. Ne fazla maaşları vardır, ne de fazla bir şeyleri vardır. Asker gibi yerler, içerler, giyerler ve emrû kumandaya tabidir. Fakat, bundan sonra dahili memlekette bu nam altında asker celbini bendeniz muvafık görmüyorum. Çünkü zaten lâzım olan esnanısilâh altına celbediyoruz. İnşallah muzaffer oluruz”<sup>63</sup> demekte ve Kuva-yı Milliye’nin lağvedilmesi yönündeki yaklaşımlara karşı çıkmakta idi.

Kuva-yı Milliye’nin, taraftarlarının azaldığına dikkat çeken Canik Mebusu Nafiz Bey; “...hükümet bulunmadığı zamanlarda, memleketin eli silâh tutan, kalbi hamiyetle çarpan her fedakâr ferdi hududa koşmuş ve hükümet zaif zamanlarında yine o kuvvetlere istinat etmiştir. Çünkü istinatgahları olan kuvvet mevcut değildi. Bu da meşrudur. Fakat zaman geçti, kuvayı askeriyei muntazamaya malik olmaya başladı, işte bu zamanlar kuvayı gayri muntazamanın memlekette artık yeri yoktur. Kuvayı gayri muntazamaya böyle muamele yapıldıkça memlekette şekavet, yağma yekdiğerini takip etti. Bu takip ettikçe halk yekdiğerine fena nazarlarla bakmaya başladı. Daha açıkça arzedeğim; kuvayı milliyenin

61 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.266, 267.

62 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.301, 302.

63 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.265, 266.

mensup olduğu ve kuvayı milliyeye ye taraftar ancak yüzde beş kişiyi istisna edebiliyorum ki, mensubiyet dolayısıyla temini menfaat eden kimselerdi, işte onlar bizim taraftarlarımızdır. Diğerleri muhalifimizdi”<sup>64</sup> sözleriyle, Kuva-yı Milliye’nin görevinin tamamlandığı üzerinde duruyordu.

Aynı oturumda söz alan Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey de; “... Kuvayı Milliyeyi ilga etmek mevzuubahis değil. Kuvayı Milliyeyi tevsi etmek; bu da mevzuubahis değil. Laalettâyin elli kişi başına toplayan cepheye sevk etmek vazife vataniye idi. Bugün buna hacet kalmadığını anlatmaktan ibarettir ve bunda hiçbir suretle arzettiğim gibi tenkid şaibesi yoktur. Bendenizce bu meseleyi kapatsak daha iyi olur”<sup>65</sup> diyerek, Kuva-yı Milliye’nin bir dönem aralığında görevini yerine getirdiğini, onun da bu dönem ile sınırlı kalmasının doğru olacağını ifade ediyordu.

Başka bir oturumda Mustafa Kemal Paşa, Bolşevik ordularını benzetme konusu yapmış ve “...ordu yapmak, orduyu muntazam sevk ve idare etmek orduyu mükemmel teçhiz etmek... fakat askeriyemizin biraz çıplak, yırtık elbise ile bulunması hiç bir vakit bizim için bir şin teşkil etmez ve size söylüyorum ki efendiler, dünya inkılâbı azmini âleşümül olan inkılâbı vücuda getirmiş olan Bolşevik orduları ki Lehistan’da zaferden zafere gidiyor. Onların da üstleri başları bizim askerlerimizden daha çok iyi değildir. Bana Fransızlar, elbisesiz askerlerin çete olduklarından bahsettikleri zaman, hayır onlar çete değildir, bizim efradımızdır dedim. Üzerinde üniforma yoktur dediler. Üzerimdeki elbisesi üniforma dedim ve bunu Fransızlar manidar bir cevabı kâfi buldular. Binaenaleyh elbisesiz olsun, köylü elbiseli olsun yeter ki onları mahallinde istihdam edelim ve gayei mukaddesimize vasıl olalım”<sup>66</sup> diyerek, gayenin temini için ordunun bir şekilde istihdam edilmesi gerektiğini vurgulamakta idi.

Ayrıca Kuva-yı Milliye mensuplarından bazılarının Bursa, İznik, ve Yalova’da suiistimale karıştıkları, maliyenin Geyve’de bulunan tiftik, yapağı ve ipek gibi mallarını Eskişehir’e daha sonra da Antalya’ya kaçırarak İtalyanlara sattıkları<sup>67</sup>, Milli Mücadele hareketinin hizmetine giren; ancak 1500 atlısı ile Isparta, Antalya havalisinde kanunsuz işler yapan Demirci Mehmet Efe’nin bazı kişilere ait ziynet eşyalarına el koyduğu<sup>68</sup>, üzerinde duruluyordu<sup>69</sup>.

23 Nisan 1920’de kurulan TBMM, devlet ve hükümet olmanın bir gereği olarak milletin can ve mal güvenliğini sağlamakla mükellefti. TBMM, bu mesuliyetini ise ancak kuvvete hakim olmakla yerine getirebilirdi. Bu durum, meclis müzakerelerinde de mebuslar tarafında sık sık dile getirilmisti. Nitekim düzenli orduya geçiş çalışmaları sırasında İstanbul Mebusu Hamdullah Subhi Bey, Bazı Kuva-yı Milliye birliklerinin halka zulmünden, halkın tedirginliğinden ve halkın yurtlarını terk edişinden bahsettiği konuşmasına şu şekilde devam etmekte idi; ...

64 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.304.

65 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.267.

66 TBMM ZC, D. I, C. 3, s.229-230.

67 TBMM ZC, D. I, C. 8, TBMM Matbaası (2. baskı), Ankara 1945, s.141-145.

68 TBMM GCZ, D. I, C. II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.879.

69 TBMM GCZ, D. I, C. II, s.864, 876.

milletimiz ve onun buraya gönderdiği vekiller hakikaten meşru ve âdil bir Hükümet yapmayı kendisine hedef ittihaz etmiş ise; Osmanlı ordusu çalan, vuran adamlardan mürekkep olamaz. Onun, tarihi ve velvelei şan ve şerefi cihanı doldurmuş mutantan bir mazisi vardır. Bizim askerlerimiz o ananeye merbut insanlardır. ...Zulümden bunalmış olan milletimiz, sizden âdil Hükümet istiyor ve hiçbir zaman, bugün olduğu kadar, halk elini Hükümete uzatmamıştır. ...Hakikaten bir orduya malik olduktan sonra; hükümeti kurdum demeye Büyük Millet Meclisinin hakkı olacaktır. Bilâkis gayrı muntazam kuvvetler devam ettikçe ve bu kuvvetler kendi maksatlarımızın temininden uzaklaşmakta inat ve ısrar ettikçe bizim için bir tek yol kalır arkadaşlar ve şimdiye kadar en zayıf zamanlarımızda bir tek istinatgahımız vardı, o da azmü iman... Fakat bir şey var ki; bizim kendisine paye verdiğimiz, kendisine kahraman dediğimiz ve ifa ettiği hizmetler dolayısıyla takdirlerimizi bezlettiğimiz, hatta kendisine millî bir kahraman unvanı verdiğimiz zayıf ruhlu insanlar yükseldi mi; uçurum yanına gelmişler gibi başları dönüyor ve etrafi göremiyorlar, sersem oluyorlar. Bugün bu adamlar da aynı dalâlete düşmüşlerdir ve mademki rahu dalâlete sapsınlar ve mademki tebdili fikirle, müdafaaasına memur oldukları vatani içinden tahrip edecek hain düşüncelilerin eline düşmüşlerdir, o halde bunun önüne geçmek, bunları tedip etmek ve Anadolu'nun muhtaç olduğu sükûnu temin etmek şarttır"<sup>70</sup> diyerek, adil ve meşru bir hükümet olmanın düzenli orduya sahip olmaktan geçtiğini dile getiriyordu.

TBMM Hükümeti, teşekkülünden itibaren düzenli ordu birliklerini meydana getirme hedeflerini gütmüş; ancak yeterli alt yapının oluşturulması zaman almıştı<sup>71</sup>. Vekâletlerin kurulmasından sonra Fevzi Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekili sıfatıyla; "... hükümetimiz teşekkül ettiği sırada ordumuz yok denilecek derecede perişan bir halde idi. ...cephede bulunan kitaatımız; mahallî kuvvetlerle takviye olunmuş idi ve bunun böyle olması da tabî idi. Çünkü İzmir işgali üzerine millette zuhur eden galeyani millî idi. Zira ordu mütareke ahkâmına riayete mecbur idi. O sırada gerek Nazilli cephesinde ve gerekse Balıkesir cephesinde bazı şahsiyetler belirdi ve milletin hakikaten ne kabiliyet ve salâbette olduğunu Avrupaya ve âleme karşı gösterdi ki bu hâl şayanı şükrandır ve ben ilk Müdafaa-yı Milliye Vekili sıfatıyla bu tearüf etmiş olan şahsiyetler ve sistemlere karşı, ordu zihniyetini efkârı umumiyeye kabul ettiremezdim... çetelerle hareket ederek, meselâ bir çete Konya'ya gitsin, bir çete Yozgat'a gitsin, oradan cepheye gitsin şeklinde müdafaa olamazdı... galeyani millî, muntazam çerçeveler ve usuller dahiline alınmazsa çarçabuk söner. ...Medit ve muntazam bir harbi idare etmek için mutlaka muntazam ve iyi tertip edilmiş kuvvet lâzımdır ve bundan sonra muntazam orduya ehemmiyet verildi ve kitaatı muntazama teşkiline başlanıldı ve teşekkülden sonra da herkese emniyet geldi. Baktılar ki asker muntazam, askerinin eslihası, cephanesi muntazam; noksan toplarını da ikmâl ettik. Onun üzerine dediler ki; biz taarruz ederiz. O vakit henüz taarruza geçecek vaziyette değiliz. ...Mademki hak bizdedir. Muvaffakiyet de inşallah bizdedir ve inşallah bu çetecilik zihniyeti reffolunacak. Bundan sonra bütün gazetelerde Mustafa Kemal Paşa çeteleri namı olmayacak, Anadolu Büyük Millet Meclisi ordusu namı olacaktır"<sup>72</sup> diyerek, düzenli orduya geçişin ilk işaretlerini vermekte idi.

70 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.255-256.

71 Akın, a.g.e., s.330.

72 TBMM GCZ, D. I, C. I, s.255; TBMM GCZ, D. I, C. I, s.123.

Yine Diyarbakir Mebusu Hacı Şükrü Bey, Milli ordu teşkili hakkında kanun teklifi sırasında; "...Harbi umumi badiresinden sonra milletlerin kanaatlerinde tezahür eden harekâtı inkilabiyeye, teşkilatı hazırai içtimaiyeyi bildiğimiz gaye ve mecralara sevkettiği bir zamanda emperyal mahiyetindeki teşkilatı askeriyenin milletlerin arzularıyla kabili telif olamayacağı artık bütün sarahat ve vuzuhiyle taayyün ve tahakkuk etmiştir. Hâlihazırdaki ordumuz tamamen millidir ve milletin meram ve iradesinin vasıtai husulidir. Binaenaleyh orduyu hümayun teşkilatını ve bilhassa meratip kademelerini daha ziyade millileştirmek ve kadrosu dahilindeki uhuvvet ve tesanüt fikirlerini daha ziyade takviye etmek, bir ordu için esbabı muvaffakiyetten olan itaat, sadakat ve inzibat hislerini daha amik bir surette tesis etmek için berveçhizir mevaddı kanuniyeyi Büyük Millet Meclisinin nazarı tasvip ve tasdikine arz ve teklif ederim. Millî ordu teşkilatı berveçhizirdir"<sup>73</sup> dedikten sonra teklifte bulunmuş<sup>74</sup>,

73 TBMM ZC, D. I, C. 5, TBMM Basımevi (3. baskı), Ankara 1981, s. 121, 122.

74 "Madde 1.

A) Milli ordu cüzü tamamı askerisi fırkadır. Fırkalar da gruplardan teşekkül eder.

B) Her fırka üç alaydan ve her alay üç taburdan ve her tabur üç bölükten ve her bölük üç takımdan tereküp eder.

C) Her filikada biri sahra diğeri cebel olmak üzere iki taburdan ve her tabur üç bataryadan mürekkep bir topçu alayı bulunur.

D) Her fırka birer bölüklü bir süvari alayı bulunur.

H) Her taburda dört makineli tüfekten mürekkep bir mitralyöz bölüğü bulunur. Süvari alayına ayrıca bir bölük mitralyöz verilir.

V) Her fırkada bir istihkâm taburu ile bir sıhiye, bir telefon ve telgraf müfrezesi bulunur.

MADDE 2. Milli ordunun meratibi berveçhizirdir.

A) Rütbei askeriyeye umumiyetle mülgadır. Yalnız başkumandan ile grup kumandanları, Erkânı Harbiyeye Umumiye Reisi; paşa unvanını haiz bulunacaklardır. Paşalık unvanım Büyük Millet Meclisi tevcih eder. Diğer rütbei askeriyeye berveçhizirdir.

B) Milli orduda fırka, alay, tabur, bölük, takım kumandanlıkları rütbesi vardır ve kumandanlar yalnız bu isimle tevsi olunur.

C) Rütbelere, ahlak, tecrübe, iktidar, fedakârlık ve bilgi noktai nazarından tevcih olunur.

D) Milli orduda evsafı matlubeyi haiz olmayanların rütbei sabikai askeriyeleri neolursa olsun kendileri tekaüde seokoluourlar.

MADDE 3. Milli ordu kıyafeti askeriyesi:

A) Elbisei askeriyeye ve kalpak haki renktedir.

B) Başkumandan kalpağına kırmızı bir tuğ takar.

C) Erkânı Harbiyeye Umumiye Reisi ve grup kumandanları kalpaklarına beyaz tuğ takarlar.

D) Fırka kumandanları kalpaklarına ay yıldız takar.

He) Alay kumandanları yakalarına birer ay, tabur kumandanları yakalarına üç, bölük kumandanları iki, takım kumandanları birer yıldız takar.

V) Doktorlar, baytarlar ve esnafı askeriyeye eski işaretlerini yakalarına takarlar. Diğer memurini askeriyeye milli efrat kıyafetindedir.

MADDE 4. Milli ordu maaşatı berveçhi zirdir.

	<u>Lira</u>	
A) Başkumandan		500
B) Erkânı Harbiyeye Umumiye Reisi	400	
C) Grup kumandanları		350
D) Fırka kumandanları		250
He) Alay kumandanları		200
V) Tabur kumandanları		150
Z) Bölük kumandanları		100
Ha) Takım kumandanları		75
Ti) Doktorlar iki sınıftır :		
Birinci sınıfa		200
İkinci sınıfa		100

bu teklif Layiha Encümeninde<sup>75</sup> tasdik olunduktan sonra da Müdafaa-i Milliye Encümeni'ne<sup>76</sup>, 31 Ocak 1921'de de Erkânı Harbiye-i Umumiye ve Müdafaa-i Milliye Vekâletlerine havale edilmişti<sup>77</sup>.

Düzenli ordu organize edilirken diğer taraftan da Kuva-yı Milliye birlikleri düzenli ordu bünyesine alınmaya başlandı<sup>78</sup>. Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesindeki bu gelişme ve amaçları 8 Ocak 1921 tarihli Meclis oturumunda şu şekilde belirtmekte idi; "...Son zamanlarda Garp Cephesinde bir kumanda tebeddülü oldu. Malûmu Fuat Paşa oradan İnfikâk etti. Yerine; bütün cephe ikiye ayrılarak, bir kısmına Erkânı Harbiye Reisi İsmet Bey, diğer kısmına da Dahiliye Vekili Refet Bey memur edildiler. Hükümetin bu iki zata vermiş olduğu vazife; bu iki cephe üzerinde kuvvetli ve muntazam birer ordu vücade getirmek ve diğer taraftan bütün o sahada ve bütün o menatıkta Hükümetin hakikî olarak teesüs ettiğini ve teessüs eden Hükümetin şeref ve haysiyetinin daima mahfuz kaldığını herkese göstermek ve icap ederse füilen teyit etmek idi. Bu iki zat deruhde ettikleri vazifeleri ilk andan itibaren fevkalâde bir surette, müdebbirane bir tarzda tatbik etmeğe başladılar."<sup>79</sup>

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ise 1 Ocak 1921'de Milli Müdafaa Vekaleti'ne gönderdiği yazıda; düşmana karşı verilen mücadelenin ancak düzenli orduya geçişle mümkün ve başarılı olabileceğini bildirmişti<sup>80</sup>.

Y) Baytarlar iki sınıftır:

Birinci sınıfa 150  
İkinci sınıfa 100

K) Eczacı, cerrah, esnafatı askeriye 75

L) Tayinat usulü mülgadır. Hademe, seyis, arabası olarak asker istihdam edilemez.

M) Ketebeli askeriye iki sınıftır:

Birinci sınıfa 100  
İkinci sınıfa 75

MADDE 5. Milli ordu mekâtibi:

A) Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin tahtı emir ve teftişinde bir mektebi harbiye ile bir erkânı harbiye mektebi vardır.

B) Erkânı harbiyeye tefrik olunacak zabitan mektebi harbiyeden kıtaata tevzi edilip beş sene kıtalarında iktidarı askeri yerleriyle temayüz eden zabıtanadan olacak, bunlar iki sene Erkânı Harbiye mektebinde tedrisatı âliye askeriye gördükten sonra orduya iade olunacaktır.

C) Bunların hiçbir imtiyazı yoktur.

D) Fırka ve grup kumandanları maiyetinde istihdam olunurlar. (Sayfa: 122)

He) İspatı ehliyet edemeyen ve tecrübe sahasında matlup seciye gösteremeyenler eski vazifesine iade olunur.

MADDE 6. Milli ordunun ahzı asker devaîri:

A) Halk idaresi teşkil oluncaya kadar yalnız ahzı asker şubeleri kalacak, kalem ve devairi sairesi lağvolunacaktır.

B) Her şubede bir tabur kumandanı ve üç takım kumandanı ve bir kâtip bulunacaktır. Her şube efrattan beş yazıcı istihdam eder.

MADDE 7. İşbu kanun tarihi neşrinden iki mah sonra tatbik edilmiş olacaktır.

MADDE 8. İşbu kanununun icrasına Büyük Millet Meclisi Heyeti Vekilesi memurdur."

75 TBMM ZC, D. I, C. 5, s.122, 123.

76 TBMM ZC, D. I, C. 5, s.160.

77 TBMM ZC, D. I, C. 8, s.20; Yapılan hazırlıklar sonunda Ekim 1920'den itibaren Kuva-yı Milliye'nin tasfiyesine başlanmıştı. 9 Kasım'da Batı Cephesi; Batı ve Güney Cephesi olmak üzere ikiye ayrılmış, 10 Kasım'da Albay İsmet Bey (İnönü) Batı Cephesi, 11 Kasım'da ise Albay Refet Bey (Bele) Güney Cephesi Komutanlığı'na atanmışlardı.

78 Köstüklü, a.g.m., s.172; Yaman, a.g.m., s.401.

79 TBMM ZC, D. I, C. 7, TBMM Matbaası (2. baskı), Ankara 1944, s.224, 225.

80 Akın, a.g.e., s.330.

Ancak bu tasfiye sürecinde bir takım güçlükler yaşandı. Nitekim Çerkez Ethem'in başını çektiği Kuva-yı Seyyare'nin tasfiyesi kolay olmadı. Onların düzenli ordu birlikleri konusunda yeterince bilgilendirilmemesi ya da eski inisiyatiflerini kaybetmek istememelerinden dolayı<sup>81</sup> uzlaşma çabalarına rağmen Ethem Bey ikna edilemeyince üzerine kuvvet gönderildi. Mustafa Kemal Paşa, 29 Aralık 1920 tarihli gizli oturumda; "...acı günlerde bizimle teşriki mesai etmiş bulunan ve bizim imdadımıza yetişmiş olan birçok kıymetli arkadaşlarımız vardır. Bunlar meyhanında yine cümlemenize malum olduğu üzere B. M. Meclisi azasından Reşit Beyin biraderi Ethem Bey vardır, onun biraderi Tevfik Bey vardır. Bunlar Anzavur meselesinde, o zamanlar şimal mıntakasında kumandan bulunan Yusuf İzzet Paşa ve Kâzım Paşa Hazretlerinin tahtı emirlerinde olacak Biga'da muvaffakiyetle icraatta bulunmuşlardır. ...Birinci Kuvevi Seyyare namı altında ordunun kadrosu dahilinde gayri kanuni, hükümete mütecevazane harekâtına müsaade olunamazdı"<sup>82</sup> diyerek, Çerkez Ethem'in Milli Mücadele'ye yararına değinmekle birlikte daha sonra Milli Mücadele ve TBMM açısından nasıl zararlı hale geldiğini açıklamakta, Çerkez Ethem ve kardeşinin amaçlarını ise şu şekilde belirtmekte idi; "...Ethem ve Tevfik Beylerle beraber, maatteessüf mebdeinden son zamanlara kadar bizimle beraber ye içimizde arkadaşlık etmiş bulunan Reşit Bey menafii mülk ve milleti müdafaa etmek için emrî kumandalarında bulundurmağa muvaffak oldukları kuvvetlere istinad ederek bir takım hayalâta saptılar. Bizce kanaati katiyeye müstenit olarak inkişaf etmiş olan bu kannat şu idi: Evvelâ; Kütahya ve havalisinde kendi tâbirlerince bir Hükümet, fakat bizim hakiki ifade etmek üzere kullanacağımız tâbirle bir derebeylik teşkiline yeltendiler. Bu derebeyliği Afyon Karahisarına, Isparta'ya ve belki Konya'ya, Eskişehir'e kadar bir taraftan teşmile teşebbüs etmekle beraber, memleketin aksamı sairesinde dahi kuvvetler teşkili ile daha ziyade tevössü ve taazzuv etmek ve binnetice Türkiye Büyük Millet Meclisini iskat ederek yerine Heyeti Umumiyyeye hâkim bir Hükümet vücade getirmek istemişlerdir... raptedebildikleri bazı kimselerle memleket içinde daimî bir anarşinin idamesine taraftar bulunuyordu."<sup>83</sup>

Kendine bağlı kuvvetlerin cephe komutanının idaresi altına girmeyeceğini söyleyerek doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa ile muharebeye girişen ve bazı çete reisleriyle de işbirliği yapan Çerkez Ethem, bütün hoşgörülere ve kendisine gönderilen nasihat heyetlerine rağmen dik başlılığa devam ettiği için Hükümet, kendisinin yerini değiştirmeye karar vermişti. Bu nedenle Yunan ordusu karşısındaki kuvvetlerin bir kısmı Kütahya bölgesindeki Ethem üzerine gönderilmiş, bu durum karşısında Ethem ve yanındaki birtakım mahiyeti önce Gediz üzerine çekilmiş daha sonra da kuvvetlerini dağıtarak Yunanlılara sığınmış, Kuva-yı Seyyare'nin büyük bir bölümü ise onunla birlikte hareket etmeyip TBMM ordusuna teslim olmuştu. Yine aynı şekilde Demirci Mehmet Efe kuvvetleri de kimseye herhangi bir zarar gelmeyecek şekilde dağıtılarak düzenli orduya katıldı<sup>84</sup>.

Bu şekilde düzenli orduya geçiş süreci fazla sancılı olmamakla beraber tamamlanmış ve Batı Cephesi'nde düzenli ordu birlikleriyle Yunan kuvvetlerine

81 Köstüklü, a.g.m., s.172.

82 TBMM GCZ, D. I, C. 1, s.273, 278.

83 TBMM ZC, D. I, C. 7, s.224.

84 Yaman, a.g.m.,s.395.



karşı savaş sürdürülmüş, düzenli ordunun Yunan birlikleri ile ilk sıcak teması ise galibiyetle sonuçlanan I. İnönü Savaşı olmuştu. Nitekim Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, Birinci İnönü Savaşı hakkında beyanatında; "...*Düşman zannediyordu ki; nereye tevaccüh edersem bir sene evvel olduğu gibi, herkes tüfeğini atıp kaçacak ve Ethem zannediyordu ki; tayyareden attığı beyannamelerle geliyorum ha! der demez bütün ordu silâhını bırakıp kaçacak, işte böyle gayet âdi ve basit zihniyetlerle düşman bize saldırdı. Şüphesiz ki, millet yalnız bir şaki Etem'in kuvveti üzerinde durmuyordu. Onların zannettiği gibi millet cebren harp etmiyordu. Azmiyle ve tamamiyle iman ile hedefini bilir bir surette harp ediyordu. ...Bu suretle İnönü muharebesi düşmanın felâketiyle neticelenmiş ve Büyük Millet Meclisinin genç ordusu, daha henüz ikmal olunmamış ordusu ilk rüşdünü bu suretle ispat etmiştir. İnşaallâh kariben kemale gelecek bu ordu milletin bütün arzularını bilâ noksan ifa edecektir*"<sup>85</sup> diyerek, düzenli ordunun başarısı ve bu ordudan ümit edilenler dile getirilmekte idi.

### Sonuç

Mondros Ateşkes Antlaşması ve ateşkesin ilk uygulama biçimi, İtilaf Devletleri'nin ülke hakkındaki gerçek niyetlerini ortaya koymakta, ateşkes dönemi uzadıkça işgal edilen topraklar genişlemekte, ülke her geçen gün daha ağır şartlarla karşı karşıya kalmakta idi.

İşgaller arasında en fazla tepki gösterilen ve mücadele azminin artmasına sebep olan olay; 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir'i İtilaf Devletleri'nin destek ve rızası ile Yunanlılar'ın işgal etmesi olmuştu. Uzun yıllar süren savaşların ağırlığını hep taşıyan Anadolu halkı, özellikle İzmir'in işgaliyle direnmekten başka çarenin kalmadığını görmüş ve silahına sarılmıştı.

Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışı ve meşruiyeti "...*üzerimize basarak, elimizi kolumuzu bağlayarak ve silâhlarımızı ve toplarımızın kamasını, tüfeklerimizin mekanizmasını aldılar. Firar eden efradımızı takipten menettiler. Bu suretle mevcut fırkalarımız, kolordularımız hepsi birer iskelet halini aldı. Yani biraz sonra düşmanlar tarafından İzmir'e malûm olan taarruz vaki oldu. İzmir'e taarruz eden Yunan kuvvetleri yerli Hıristiyanlarla beraber hepiniz pekâlâ biliyorsunuz ahalinin hürriyetine, malına, canına ve en nihayet ırzına tecavüz ettiler. Eli bağlanmış, ordusu yok olan bu millet, böyle bayağı bir tecavüz karşısında kalan bu millet eline silâhını aldı*" şeklinde ifade edilmiştir.

İzmir'in işgali, işgalden bir gün sonra İstanbul'dan Samsun'a hareket edecek olan Mustafa Kemal Paşa açısından, Milli Mücadele'nin bir strateji olarak benimsenip, içinde bulunulan durumdan kurtulmak için bir imkan ve fırsat olmuş, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri ve kongrelerle halkın teşkilatlandırılması imkan dahiline girmiştir.

İzmir'in işgal edildiği 15 Mayıs 1919 ve TBMM'nin açıldığı tarih olan 23 Nisan 1920 arasındaki bu süreçte Kuva-yı Milliye güçleri sadece cephede çarpışan

85 TBMM ZC, D. I, C. 7, s.280, 281.

halk birlikleri olmayıp, aynı zamanda halkın yönetime el koyması şeklinde ortaya çıkan yönetimde de bir araç olmuştur<sup>86</sup>.

Heyet-i Temsiliye tarafından milli irade ele alınmış milli ve mahalli kongrelerde alınan kararlar titizlikle yerine getirilip, “Geçici Hükümet” görevi ifa edilmiş, 23 Nisan 1920 Cuma günü, “*Makamı muallâyi hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden...*” Büyük Millet Meclisi toplanmıştı.

TBMM Hükümeti, işgalci güçlere karşı mücadele ederken Osmanlı Hükümeti ve işgalci güçlerin sebep olduğu ayaklanmalar ve yıkıcı propagandalarla da karşı karşıya bulunmuş, kendi otoritesini egemen kılacak, içeride güvenliği sağlayacak yasa ve bu yasanın hayata geçirilmesini temin edecek bir kuvvetin zorunluluğunu hissetmiş idi.

“*Millet orduya; kendi içinden teslim etmiş evladını, düşman tecavüzüne maruz kalan muntıkaların müdafasına, düşman tasallûtuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeğe mecbur olmuştur. İşte buna kuvayı milliye diyoruz ve bütün kâinat böyle diyor*”, şeklinde tanımlanan meşru ve milli bir direniş teşkilatı olarak görülen Kuva-yı Milliye, TBMM Hükümetinin otoritesini egemen kılacak, içeride güvenliği sağlayacak bir kuvvet olmuş, düzenli orduya geçiş öncesinde de disiplin sağlamaya çalışmıştır.

Kuva-yı Milliyeciler, Mustafa Kemal Paşa'nın ön ayak olduğu mücadelede bütün güçlerini seferber etmişler, TBMM Hükümeti otoritesinin egemen kılınmasında ve Yunan ilerleyişinin durdurulmasında büyük yararlılıklar göstermişlerdir.

“*Kanaati gayet sağlam olan insanlardan, efrattan müteşekkil olan cesur*” ve “*Pek müteredditler veya korkaklar*”ın giremedikleri” bir heyet olarak ifade edilen Kuva-yı Milliye'nin, Yunan ordusunun taarruzlarına gayri nizami kuvvetlerle karşı konulamaması ve zamanla suiistimale yönelen yapısını tartışılır hale getirmiş, TBMM'nin gizli ve açık celselerinde Kuva-yı Milliye gündemin konusu olmuştur. “*...memleketin asayişini muhafaza eder, memleketin iffetini, namusunu muhafaza eder, memlekette namuskârlığı esas olmak üzere tanır bir teşkilât demektir*” şeklinde nitelendirilen Kuva-yı Milliye, yapılan müzakereler neticesi lağvedilmiş, Milli Mücadele içerisindeki yararlılığı ve rolü unutulmamış, direniş kuvvetleri olarak kalmıştır.

86 Ahmet Tekin, “Milli Mücadele Bütçeleri, Vergi Politikası ve Dış Yardımlar (1919-1923)”, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.144.

## KAYNAKÇA

### I. Resmi Yayınlar

- TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. 1, C. II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 6, TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, C. 8, TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1945.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 1, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2, TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 3, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 4, TBMM Matbaası (3. Baskı), Ankara 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 5, TBMM Basımevi (3. Baskı), Ankara 1981.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 7, TBMM Matbaası (2. Baskı), Ankara 1944.

### II. Kitap ve Makaleler

- AĞAOĞLU, Samet, *Kuva-yı Milliye Ruhu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1981.
- AKIN, Rıdvan, *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele – Son Meşrutiyet (1919-1920)*, C. 2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- ATAMAN, Murat Günel, *Kurtuluş Savaşı'nda Levazım İkmal Faaliyetleri*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000.
- BELEN, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.
- ÇOKER, Fahri, *Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, C. I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002.
- GÜLCAN, Oğuz, *Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Oluşumu (1919–1920)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- İNÖNÜ, İsmet, *Hatıralar*, (Haz. Sabahattin Selek), C. 1, İstanbul, 1985.
- KASALAK, Kadir, “Kuva-yı Milliye’nin Askeri Açısından Etüdü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* (Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılı Özel Sayısı), C. IV, S. 42, Ankara Kasım 1998, s.979-1004.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Millî Mücadele’de Batı Cephesi, Savaşlar ve Cepheleler”, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.168-182.
- \_\_\_\_\_, “Millî Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancaklarında Kuva-yı Milliye Fikri Üzerine Çalışmalar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, S. 14, Ankara Mart 1989, s.479-485.
- ÖZKAYA, Yücel, “Kuvâ-yı Milliye”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. VIII, Sayı: 24, Ankara Temmuz 1992, s.451-480.
- \_\_\_\_\_, “Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Denekler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. IV, S. 10, Ankara 1987, s.139-186.
- SOFUOĞLU, Adnan, “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye’nin İşgaline Karşı Millî Direniş: Kuvâ-yı Milliye (1918-1921)”, *Türkler*, C. 15, Yeni Türkiye Yayınları Ankara, 2002, s.618-627.
- TEKİN, Ahmet, “Millî Mücadele Bütçeleri, Vergi Politikası ve Dış Yardımlar (1919-1923)”, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.137-150.
- TEVETOĞLU, Fethi, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Basımevi, Ankara, 1991.
- TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyeti’ne*, C. 2, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- TÜRKMEN, Zekeriya, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması*, TTK Basımevi, Ankara, 2001.
- TÜRMAN, Saim, “Kuva-yı Milliye’nin İşgal İkmali ve Heyeti Temsiliyenin Kaynakları”, *AÜ TİTED (Atatürk Yolu) Dergisi*, C. 6, S. 22, Ankara, 1998, s.201-210.
- YALÇIN, E. Semih – KOCA, Salim, *Mustafa Kemal Paşanın Anadolu’ya Geçişi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005.
- YALÇIN, E. Semih (Editör), *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2008.
- YAMAN, Ahmet Emin, “Millî Ordudan Düzenli Orduya”, *AÜ TİTED (Atatürk Yolu) Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 6, Ankara, 1990, s.377-401.